

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ОБЛІКУ**

Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

Демчук Тарас Васильович

**ВПЛИВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ
ЗРОСТАННЯ РЕГІОНУ / THE IMPACT OF LOCAL BUDGETS ON
THE ECONOMIC GROWTH OF THE REGION**

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок

Освітньо-наукова програма – Публічні фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФПФм-21

Т.В.Демчук _____

Науковий керівник:

К.е.н., доцент

І.Й. Круп'як _____

Кваліфікаційну роботу

Допущено до захисту

“__” _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

_____ А.І. Крисоватий.

ТЕРНОПІЛЬ – 2025

Анотація

Демчук Т.В. Вплив місцевих бюджетів на економічне зростання регіону. Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, освітньо-наукова програма «Публічні фінанси» – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2025.

У кваліфікаційній роботі розкриті теоретико-методологічні засади впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіонів; проведено аналіз сучасного стану формування та виконання місцевих бюджетів України в розрізі регіонів; окреслено практичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання місцевих бюджетів для стимулювання економічного зростання регіонів.

Annotation

Demchuk T.V. The impact of local budgets on the economic growth of the region. Manuscript.

Research for a master's degree in specialty 072 – Finance, banking, insurance and stock market, educational and research programme “Public Finance” – West Ukrainian National University, Ternopil, 2025.

The qualification work reveals the theoretical and methodological foundations of the influence of local budgets on the economic growth of regions; an analysis of the current state of formation and execution of local budgets of Ukraine in the context of regions has been carried out; practical recommendations for improving the efficiency of using local budgets to stimulate economic growth of regions are outlined.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ	
1.1. Теоретичні концепції впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону.....	7
1.2. Методологічні підходи до оцінки впливу місцевих бюджетів на економічне зростання	14
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ РЕГІОНІВ	
2.1. Моніторинг доходної частини місцевих бюджетів.....	19
2.2. Оцінка впливу видаткової частини місцевих бюджетів на регіональне економічне зростання.....	37
2.3. Ідентифікація векторів впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону	52
РОЗДІЛ III. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ.....	58
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону зумовлене низкою чинників, що відображають сучасні виклики та трансформації в Україні. В умовах децентралізації, що є одним із найважливіших напрямів реформ, місцеві бюджети набувають особливого значення як фінансова основа розвитку територіальних громад.

Децентралізація влади в Україні суттєво розширила фінансові повноваження та відповідальність органів місцевого самоврядування, так як ефективність формування та використання місцевих бюджетів безпосередньо впливає на здатність громад забезпечувати якісні публічні послуги, розвивати інфраструктуру та створювати сприятливі умови для ведення бізнесу.

В умовах повномасштабної війни, що триває в Україні, економічне зростання регіонів набуває нового виміру і місцеві бюджети стикаються з подвійним викликом: необхідністю адаптації до умов воєнного стану та одночасною потребою у фінансуванні відновлення зруйнованої інфраструктури та підтримці життєдіяльності громад.

Регіональні диспропорції в економічному розвитку є давньою проблемою України, яка поглибилася внаслідок воєнних дій. Спостерігається значна асиметрія фінансового потенціалу між регіонами, що зумовлена різним ступенем ураження, рівнем економічної активності та здатністю генерувати власні доходи. У цьому контексті аналіз ролі місцевих бюджетів у подоланні цих диспропорцій та забезпеченні інклюзивного зростання є життєво необхідним для формування політики повоєнного відновлення.

По-четверте, успішна європейська інтеграція України передбачає адаптацію до стандартів публічного управління та регіонального розвитку, що відповідають європейським практикам. Це включає підвищення фінансової автономії та інституційної спроможності місцевого самоврядування. Дослідження того, як місцеві бюджети можуть стати інструментом для досягнення цих цілей та які реформи необхідні для зміцнення їхньої ролі у стимулюванні регіонального зростання, має велике практичне значення.

Теоретичні аспекти та практичні основи фінансової спроможності регіонів, впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіонів були розкриті у наукових роботах вітчизняних та міжнародних вчених, зокрема: В. Борщевського, Г. Возняк, І. Гринчишин, П. Жука, І. Заблудської, Е. Захарченко, О. Кириленко, А. Крисоватого, Т. Куценко, Максимчука, О., М. Мельника, М. Назаркевича, Г. Олексюка, В. Опаріна, Н. Павліхи, К. Павлова, О. Панухник, Х. Патицької, А. Пелехатого, Н. Пилипів, Н. Попадинця, І. Сидор, С. Шульц.

Сучасні наукові дослідження у сфері економічного зростання регіонів переважно зосереджені на інноваційних підходах, що враховують як фінансові, так і нефінансові інтереси стейкхолдерів, а також можливості застосування публічно-приватного партнерства та інших інструментів розвитку територій. Однак, вплив місцевих бюджетів на економічне зростання регіону є багатоаспектною та динамічною проблемою, що перебуває на перетині фінансової політики, регіонального розвитку та національної безпеки. Її комплексне дослідження дозволить розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності управління місцевими фінансами, забезпечення сталого розвитку територій та прискорення економічного відновлення України.

Мета роботи визначається необхідністю дослідження теоретичних та практичних аспектів впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіонів, систематизацією напрямів удосконалення фінансової спроможності територіальних громад в умовах децентралізації та воєнного стану.

Для досягнення окресленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- висвітлити теоретичні концепції впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону;
- дослідити методологічні підходи до оцінки впливу місцевих бюджетів на економічне зростання;
- здійснити моніторинг доходної частини місцевих бюджетів;

- провести оцінку впливу видаткової частини місцевих бюджетів на регіональне економічне зростання;
- ідентифікувати вектори впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону;
- згрупувати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання місцевих бюджетів для стимулювання економічного зростання регіонів.

Об’єктом дослідження є процеси формування та використання місцевих бюджетів у регіонах.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні особливості оцінки впливу доходів та видатків місцевих бюджетів на економічне зростання регіону.

Методи дослідження. Методичну основу роботи становить діалектичний метод наукового пізнання та системний підхід до вивчення впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону. Методи наукового абстрагування, методи аналізу і синтезу – під час дослідження сутності регіонального розвитку; методи статистичного порівняння, групування – при проведенні аналізу сучасного стану формування та виконання місцевих бюджетів України в розрізі регіонів; а також графічний метод у процесі побудови рисунків.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи становлять законодавчі та нормативно-правові акти, звітні дані Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, органів місцевого самоврядування, а також публікації та монографії у наукових виданнях вітчизняних і зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів полягає у сформульованих та обґрунтованих наукових положеннях, висновках і пропозиціях, які дозволяють визначити напрями підвищення ефективності використання місцевих бюджетів для стимулювання економічного зростання регіонів.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення та результати дослідження опубліковані у збірниках наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ .

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. При розкритті основного змісту роботи представлені 1 таблиця, 19 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 78 сторінок, з яких основний текст викладено на 70 сторінках. Список використаних джерел містить 67 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ

1.1. Теоретичні концепції впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону

Воєнні дії на території країни актуалізують виклики, пов'язані із забезпеченням фінансової стабільності регіонів. За цих обставин, основні завдання обласних та районних військових адміністрацій і обласних рад зосереджуються на вирішенні проблем, що стосуються збройної конфронтації та оборони. Водночас, активність територіальних громад (ТГ) концентрується на підтримці підприємницької діяльності, забезпеченні функціональної взаємодії місцевої економіки та підтриманні базових життєвих процесів громадян.

Територіальні громади є фундаментальним елементом у формуванні стабільності тилкових зон та забезпеченні благополуччя регіону. Їхня роль також є вирішальною у процесах стабілізації регіонів після їхнього звільнення та деокупації. Таким чином, спостерігається чітка функціональна диференціація повноважень: центральні та регіональні військові органи зосереджені на безпековому вимірі, тоді як місцеве самоврядування виконує критично важливі функції для підтримки життєдіяльності та економічного відновлення на локальному рівні.

Прискорений економічний розвиток регіонів є одним із пріоритетних напрямів державної регіональної політики України. Це зумовлено тим, що рівень економічного зростання адміністративно-територіальних одиниць безпосередньо впливає на конкурентоспроможність держави на глобальному рівні. Провідний європейський досвід у сфері регіонального розвитку підкреслює, що забезпечення належного соціального, політичного, економічного та екологічного стану розвитку адміністративно-територіальних утворень є функцією органів місцевого самоврядування.

Саме органи місцевого самоврядування створюють сприятливі умови для ефективного використання внутрішнього потенціалу території, стимулюють розвиток бізнес-структур, сприяють залученню інвестицій та покращенню зайнятості населення. Ці фактори є визначальними для забезпечення стійкого зростання рівня якості життя громадян на локальному рівні.

На сучасному етапі розвиток регіонів базується на основному планувальному документі «Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки», що визначає напрями його економічного зростання шляхом використання внутрішнього потенціалу території [42].

Нові виклики, які постали перед Україною в останнє десятиліття, внесли певні корективи у розвиток регіонів. Це стало поштовхом для пошуку нових секторальних стратегій стимулювання їх економічного зростання шляхом координації державної політики у напрямі розвитку місцевого самоврядування [10, с.10].

Процеси європейської інтеграції України зумовили кардинальні зміни у системі планування та фінансування регіонального розвитку. Починаючи з 2015 року, було ініційовано та запроваджено інноваційні стратегії, спрямовані на посилення стабільності регіонів шляхом реалізації політики децентралізації. Реформи у сфері місцевого управління та територіального адміністрування відкрили нові перспективи для розвитку регіонів. Перегляд системи бюджетування також позитивно позначився на фінансовому забезпеченні регіонів, створивши більш сприятливі умови для їхнього функціонування та розвитку.

Дослідження впливу фінансової політики субнаціонального рівня, зокрема місцевих бюджетів, на економічне зростання регіонів становить значний науковий інтерес з огляду на процеси децентралізації та зростаючу роль територіальних громад у забезпеченні сталого розвитку. Теоретичні засади аналізу цього впливу є багатогранними та охоплюють різні економічні школи та концепції, кожна з яких пропонує власне розуміння механізмів взаємодії між

фінансовими ресурсами місцевого самоврядування та динамікою регіональної економіки.

Одним з фундаментальних підходів є кейнсіанська теорія, яка наголошує на стимулюючій ролі державних витрат у періоди економічного спаду. У контексті місцевих бюджетів, збільшення видатків на інфраструктурні проекти, соціальні програми або підтримку місцевого бізнесу може призвести до зростання сукупного попиту, мультиплікативного ефекту та, як наслідок, активізації економічної діяльності в регіоні. Інвестиції в місцеву інфраструктуру, такі як дороги, комунальні мережі та транспорт, не лише створюють безпосередні робочі місця під час будівництва, але й підвищують продуктивність праці та привабливість регіону для інвестицій у довгостроковій перспективі. Соціальні видатки, спрямовані на підтримку малозабезпечених верств населення, можуть збільшити їхню купівельну спроможність, стимулюючи споживчий попит на місцевому ринку.

На противагу кейнсіанству, представники класичної економічної школи та теорії раціональних очікувань акцентують увагу на потенційних негативних наслідках надмірного державного втручання в економіку. З їхньої точки зору, високі місцеві податки та значні бюджетні видатки можуть призвести до витіснення приватних інвестицій, зниження стимулів до праці та підприємництва, а також до неефективного розподілу ресурсів. Надмірне боргове фінансування місцевих бюджетів може створювати ризики фінансової нестабільності та майбутнього податкового тягара, що негативно впливає на очікування економічних агентів та уповільнює економічне зростання.

Теорія ендогенного зростання розглядає державні інвестиції в людський капітал, наукові дослідження та інновації як ключові фактори довгострокового економічного розвитку. У контексті місцевих бюджетів, фінансування освітніх закладів, професійної підготовки, науково-дослідних центрів та програм підтримки інноваційної діяльності може сприяти підвищенню кваліфікації робочої сили, генерації нових знань та технологій, що є важливими передумовами для стійкого економічного зростання на регіональному рівні.

Інвестиції в людський капітал не лише підвищують продуктивність праці, але й сприяють залученню висококваліфікованих фахівців та стимулюють розвиток високотехнологічних галузей економіки в регіоні.

Концепція фіскального федералізму досліджує вплив міжбюджетних відносин та розподілу фінансових повноважень між центральним та місцевими рівнями влади на економічний розвиток регіонів. Ефективна система фіскального федералізму, що забезпечує достатню фінансову автономію місцевих бюджетів та справедливий розподіл податкових надходжень, може створити стимули для місцевих органів влади до активізації економічної діяльності на своїй території, залучення інвестицій та підвищення якості надання публічних послуг. З іншого боку, надмірна залежність місцевих бюджетів від центральних трансфертів може призвести до зниження їхньої фінансової самостійності та ініціативності у сфері економічного розвитку.

Теорії регіонального розвитку акцентують увагу на специфічних факторах, що визначають економічну динаміку окремих територій, включаючи географічне розташування, природні ресурси, інфраструктуру, інституційне середовище, соціальний капітал та рівень підприємницької активності. Місцеві бюджети можуть відігравати важливу роль у впливі на ці фактори шляхом фінансування розвитку інфраструктури, підтримки місцевого бізнесу, створення сприятливого інвестиційного клімату, розвитку освіти та культури, а також сприяння соціальній згуртованості. Ефективне використання бюджетних коштів з урахуванням специфічних особливостей та конкурентних переваг регіону може стати важливим інструментом для стимулювання його економічного зростання.

Економічне зростання регіонів у контексті децентралізації є багатоаспектною проблемою, що перебуває на перетині теорії публічних фінансів, регіональної економіки та інституціоналізму. Децентралізація, як процес передачі повноважень і ресурсів від центрального уряду до субнаціональних рівнів управління, теоретично створює передумови для підвищення ефективності розподілу та використання ресурсів, стимулювання

місцевої економічної активності та поліпшення якості публічних послуг. Однак, реалізація цього потенціалу залежить від низки факторів, що охоплюють інституційне середовище, фінансову автономію та спроможність місцевих органів влади.

Децентралізація значною мірою залежить від рівня фінансової автономії місцевих органів влади. Фінансова децентралізація передбачає передачу повноважень щодо збору податків та інших доходів, а також щодо витрачання цих коштів. Чим більшою є частка власних доходів у місцевих бюджетах, тим вищою є мотивація місцевих органів влади до стимулювання економічної активності на своїй території, оскільки це безпосередньо впливає на їхню дохідну базу. На противагу цьому, висока залежність від міжбюджетних трансфертів може знижувати стимули до ефективного управління та розвитку місцевої економіки.

Реформа децентралізації [43; 48;66] надала громадам можливості для зміцнення економічної бази місцевого розвитку через отримані ресурси та фінанси. На них покладено власні та делеговані повноваження, спрямовані на вирішення питань місцевого розвитку.

Вплив місцевих бюджетів на економічне зростання регіонів здійснюється через певні механізми.

По-перше, інвестиції в інфраструктуру. Місцеві бюджети є основним джерелом фінансування муніципальної інфраструктури, що охоплює дороги, системи водопостачання та водовідведення, енергетичні мережі, освітні та медичні заклади. Розвиток якісної інфраструктури знижує трансакційні витрати для бізнесу, підвищує продуктивність праці, покращує інвестиційний клімат та загальну привабливість регіону для нових підприємств та кваліфікованої робочої сили. Капітальні видатки з місцевих бюджетів на ці цілі мають довгостроковий ефект, створюючи передумови для стійкого економічного зростання.

По-друге, стимулювання підприємництва. Місцеві органи влади можуть використовувати бюджетні інструменти для підтримки малого та середнього

бізнесу. Це включає надання місцевих податкових пільг, створення інкубаторів та бізнес-акселераторів, фінансування програм підтримки інновацій, а також спрощення адміністративних процедур. Такі заходи сприяють створенню нових робочих місць, збільшенню податкових надходжень та диверсифікації регіональної економіки. Єдиний податок, що є значним джерелом доходів місцевих бюджетів, прямо відображає активність малого бізнесу.

По-третє, розвиток людського капіталу. Значна частина видатків місцевих бюджетів спрямовується на освіту та охорону здоров'я. Інвестиції в якісну освіту (дошкільну, загальну середню, професійну) підвищують кваліфікацію робочої сили, що є важливим для економічного зростання в умовах невизначеності. Доступна та якісна охорона здоров'я забезпечує продуктивність та добробут населення. Ці видатки є довгостроковими інвестиціями у людський капітал, що є рушійною силою інновацій та продуктивності.

По-четверте, поліпшення якості публічних послуг та соціального середовища. Якість життя населення, що забезпечується за рахунок місцевих бюджетів через фінансування житлово-комунального господарства, благоустрою, культурних та спортивних закладів, безпосередньо впливає на міграційні процеси та здатність регіону утримувати кваліфікованих спеціалістів. Привабливе соціальне середовище є важливим фактором для залучення інвестицій та розвитку бізнесу.

Незважаючи на значний потенціал, децентралізація та вплив місцевих бюджетів на економічне зростання стикаються з низкою викликів.

Фіскальна асиметрія є одним із найбільш болючих обмежень. Навіть в умовах децентралізації, деякі регіони мають значно більший податковий потенціал, ніж інші, що призводить до нерівномірного розвитку та поглиблення міжрегіональних диспропорцій. Це особливо актуально для країн, що переживають конфлікти або мають значні територіальні втрати, де економічна активність концентрується у відносно стабільних центрах.

Недостатня фінансова автономія також обмежує можливості місцевих органів влади. Висока залежність від централізованих трансфертів знижує стимули для розвитку власних доходів та обмежує гнучкість у прийнятті фінансових рішень. Зміни у державній політиці щодо розподілу податкових надходжень, як це відбулося з ПДФО військовослужбовців в Україні, можуть значно підірвати фінансову стабільність місцевих бюджетів.

Інституційна спроможність місцевих органів влади є ще одним важливим фактором. Навіть за наявності достатніх фінансових ресурсів, відсутність кваліфікованих кадрів, ефективних механізмів управління, прозорості та підзвітності може унеможливити їх ефективне використання для стимулювання економічного зростання.

Системне управління фінансами регіону стає пріоритетним завданням і невід'ємною функцією ОМС. Тому основним важелем економічного забезпечення життєдіяльності ТГ є місцевий бюджет [37; 38; 67]. Здатність самостійно його формувати, пошуки шляхів збільшення його дохідної частини, раціональний розподіл, використання та нарощення фінансових ресурсів є факторами, які визначають фінансову самодостатність (спроможність) територіальної громади [60].

Особливе значення в контексті впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону має якість управління місцевими фінансами. Прозорість бюджетного процесу, ефективність планування та виконання бюджету, належний фінансовий контроль та підзвітність місцевих органів влади є важливими передумовами для раціонального використання бюджетних коштів та максимізації їхнього позитивного впливу на економічний розвиток. Неefективне управління місцевими фінансами, корупція та зловживання можуть призвести до неефективного розподілу ресурсів, зниження довіри бізнесу та населення до місцевої влади та, як наслідок, гальмування економічного зростання.

Таким чином, теоретичні концепції впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону є складними та багатограними. Різні економічні

школи та підходи пропонують різні пояснення механізмів цієї взаємодії, наголошуючи на ролі державних витрат, податків, інвестицій у людський капітал, міжбюджетних відносин та якості управління місцевими фінансами. Емпіричні дослідження, що ґрунтуються на цих теоретичних засадах, є важливими для визначення конкретних механізмів та кількісної оцінки впливу місцевих бюджетів на економічне зростання окремих регіонів з урахуванням їхніх специфічних особливостей та інституційного середовища.

1.2. Методологічні підходи до оцінки впливу місцевих бюджетів на економічне зростання

Дослідження впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіонів є важливим напрямом сучасної економічної науки. Ефективне управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні здатне створювати сприятливі умови для розвитку підприємництва, залучення інвестицій, підвищення рівня зайнятості та добробуту населення. Однак, оцінка цього впливу є складним завданням, що потребує застосування різноманітних методологічних підходів.

Одним з найбільш поширених методологічних підходів є економетричне моделювання. Цей підхід передбачає побудову статистичних моделей, які відображають взаємозв'язок між показниками місцевих бюджетів (доходами, видатками, їх структурою) та показниками економічного зростання регіону (валовим регіональним продуктом, обсягом інвестицій, рівнем зайнятості, темпами зростання тощо). За допомогою економетричних методів, таких як регресійний аналіз, аналіз панельних даних, моделі з інструментальними змінними, дослідники намагаються кількісно оцінити силу та напрямки впливу бюджетних інструментів на економічні процеси.

Регресійний аналіз є базовим інструментом економетричного моделювання. Він дозволяє встановити статистичну залежність між однією або кількома незалежними змінними (показниками місцевого бюджету) та залежною змінною (показником економічного зростання). Застосування

множинної регресії дає змогу контролювати вплив інших факторів, що можуть впливати на економічне зростання, таких як демографічні характеристики, інституційне середовище, рівень розвитку інфраструктури тощо. Однак, при застосуванні регресійного аналізу важливо враховувати проблему ендогенності, яка може виникати через зворотний зв'язок між бюджетними показниками та економічним зростанням. Наприклад, зростання економіки може призводити до збільшення податкових надходжень до місцевого бюджету, що ускладнює визначення причинно-наслідкового зв'язку.

Аналіз панельних даних є більш складним економетричним методом, який використовує дані за кількома регіонами протягом певного періоду часу. Це дозволяє контролювати ненаблюдані регіональні ефекти та часові тренди, що підвищує точність оцінки впливу бюджетних показників. Застосування моделей з фіксованими та випадковими ефектами дає змогу врахувати специфічні характеристики кожного регіону, які залишаються незмінними протягом досліджуваного періоду, або ж випадкові відхилення, що є унікальними для кожного регіону в певний момент часу.

Для подолання проблеми ендогенності часто використовуються моделі з інструментальними змінними. Суть цього підходу полягає у знаходженні змінних, які корелюють з ендогенними пояснювальними змінними (бюджетними показниками), але не мають прямого впливу на залежну змінну (економічне зростання), окрім як через їхній вплив на ендогенні змінні. Використання інструментальних змінних дозволяє отримати більш об'єктивні та неупереджені оцінки причинно-наслідкових зв'язків.

Поряд з економетричним моделюванням, важливим методологічним підходом є аналіз ефективності бюджетних програм. Цей підхід спрямований на оцінку результативності та ефективності використання бюджетних коштів, спрямованих на стимулювання економічного зростання. Він передбачає визначення цілей бюджетних програм, розробку критеріїв та індикаторів оцінки, збір та аналіз даних про фактичні результати виконання програм у порівнянні з запланованими.

Аналіз витрати-вигоди є одним з методів оцінки ефективності бюджетних програм. Він передбачає порівняння сукупних витрат на реалізацію програми з очікуваними вигодами, які вона принесе для економічного розвитку регіону. Вигоди можуть бути як прямими (збільшення ВРП, зростання доходів населення), так і непрямими (покращення екологічної ситуації, підвищення рівня соціальної стабільності). Якщо вигоди перевищують витрати, програма вважається економічно ефективною.

Аналіз «витрати-ефективність» є іншим методом оцінки, який використовується у випадках, коли складно кількісно оцінити всі вигоди від реалізації бюджетної програми. Він передбачає порівняння витрат на досягнення певного заданого результату (наприклад, створення певної кількості нових робочих місць, залучення певного обсягу інвестицій). Програма вважається більш ефективною, якщо заданий результат досягається з меншими витратами.

Важливу роль у дослідженні впливу місцевих бюджетів на економічне зростання відіграє порівняльний аналіз. Цей підхід передбачає порівняння економічних показників та характеристик бюджетної політики різних регіонів або одних і тих самих регіонів у різні періоди часу. Порівняння може здійснюватися як на основі статистичних даних, так і з використанням якісних методів, таких як аналіз документів, експертні опитування, кейс-стаді.

Міжрегіональний порівняльний аналіз дозволяє виявити регіони з більш успішним досвідом використання бюджетних інструментів для стимулювання економічного зростання та визначити фактори, що сприяють цьому успіху. Порівняння може здійснюватися за різними критеріями, такими як рівень бюджетної забезпеченості, структура доходів та видатків, ефективність управління бюджетними коштами, темпи економічного зростання.

Порівняльний аналіз у часі передбачає дослідження динаміки економічних показників та бюджетної політики одного або кількох регіонів протягом певного періоду часу. Це дозволяє виявити зміни у впливі бюджетних

інструментів на економічне зростання під впливом різних факторів (зміни законодавства, економічні кризи, політичні рішення).

Останнім часом все більшого поширення набувають методи просторової економетрії. Ці методи враховують просторову залежність між регіонами, тобто вплив економічних процесів та бюджетної політики в сусідніх регіонах. Ігнорування просторової залежності може призводити до упереджених оцінок впливу бюджетних показників. Моделі просторової автокореляції та просторової затримки дозволяють врахувати як прямий вплив бюджетних інструментів на економічне зростання в даному регіоні, так і їхній непрямий вплив через сусідні регіони.

Моделювання загальної рівноваги (CGE-моделі) є ще одним складним, але потужним методологічним підходом до оцінки впливу фіскальної політики, включаючи місцеві бюджети, на економіку. CGE-моделі є комп'ютерними моделями, які відображають взаємодію між різними секторами економіки (виробництво, споживання, інвестиції, державний сектор) та ринками (товарів, праці, капіталу). Зміни в бюджетній політиці (наприклад, збільшення державних витрат на інфраструктуру або зміна ставок місцевих податків) моделюються як шоки, які впливають на поведінку економічних агентів та призводять до змін у рівноважних цінах та обсягах виробництва. CGE-моделі дозволяють оцінити як прямі, так і непрямі ефекти бюджетної політики на різні аспекти економіки, включаючи економічне зростання.

Незважаючи на різноманітність методологічних підходів, кожен з них має свої переваги та обмеження. Економетричне моделювання дозволяє кількісно оцінити вплив бюджетних показників, але вимагає надійних статистичних даних та врахування проблеми ендогенності. Аналіз ефективності бюджетних програм є важливим для оцінки результативності використання бюджетних коштів, але може бути складним у застосуванні до програм зі складними та довгостроковими ефектами. Порівняльний аналіз дозволяє виявити кращі практики, але не завжди враховує специфічні особливості різних регіонів. Методи просторової економетрії та моделювання загальної рівноваги є більш

складними у застосуванні, але дозволяють отримати більш повну та комплексну оцінку впливу бюджетної політики.

Перспективи подальшого розвитку методологічних підходів до оцінки впливу місцевих бюджетів на економічне зростання пов'язані з удосконаленням економетричних методів, розвитком інструментарію для аналізу великих даних, інтеграцією різних методологічних підходів та урахуванням специфічних особливостей регіонального розвитку. Зокрема, зростає інтерес до застосування квазіекспериментальних методів, таких як різниця в різницях (difference-in-differences) та метод зіставлення за схильністю (propensity score matching), які дозволяють отримати більш надійні оцінки причинно-наслідкових зв'язків в умовах відсутності справжнього експерименту.

Крім того, важливим напрямом досліджень є інституційний контекст впливу місцевих бюджетів на економічне зростання. Якість управління місцевими фінансами, рівень прозорості та підзвітності бюджетного процесу, наявність ефективних механізмів контролю за використанням бюджетних коштів можуть суттєво впливати на ефективність бюджетної політики.

Узагальнюючи, зазначимо, що оцінка впливу місцевих бюджетів на економічне зростання є багатогранним науковим завданням, що вимагає застосування широкого спектру методологічних підходів. Подальший розвиток та інтеграція цих підходів, а також урахування специфічних особливостей регіонального розвитку та інституційного контексту, сприятимуть отриманню більш точних та обґрунтованих результатів, які можуть бути використані для підвищення ефективності бюджетної політики на місцевому рівні та стимулювання сталого економічного зростання регіонів.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ РЕГІОНІВ

2.1. Моніторинг дохідної частини місцевих бюджетів

Дослідження впливу доходів місцевих бюджетів на економічне зростання регіонів зумовлена зростаючою роллю місцевого самоврядування у забезпеченні сталого та збалансованого розвитку територій. В умовах децентралізації фінансові ресурси, акумульовані на місцевому рівні, набувають особливого значення як інструмент реалізації соціально економічних програм та стимулювання господарської активності. Ефективне формування та використання дохідної бази місцевих бюджетів є визначальним фактором здатності регіонів до самостійного розвитку, підвищення рівня життя населення та забезпечення конкурентоздатності їх економік. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених проблемам регіонального розвитку та місцевих фінансів, питання щодо кількісної та якісної оцінки впливу різноманітних джерел доходів місцевих бюджетів на економічне зростання окремих територій залишається дискусійним та потребує подальшого поглибленого дослідження.

Використання додаткових джерел фінансування є першочерговим пріоритетом для забезпечення потреб місцевих та публічних органів у період реконструкції після війни. Це змушує уряд шукати найбільш привабливі механізми фінансування на різних рівнях, щоб залучати нові джерела фінансових ресурсів [23].

Динаміка частки місцевих бюджетів у структурі доходів зведеного бюджету України (без урахування міжбюджетних трансфертів) демонструє виражене скорочення фінансової ролі місцевого самоврядування в бюджетній системі держави. Якщо у період 2017–2022 років ця частка залишалася відносно стабільною, коливаючись у діапазоні 22–24%, то у 2023 році вона різко знизилася до 17,8%. У 2024 році тенденція до зниження продовжилася, досягнувши критично низького рівня у 15,7% (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (без трансфертів) за 2017-2024рр. [1].

Основним чинником такої динаміки стало переведення фінансової системи країни у режим централізованої мобілізації ресурсів для потреб оборони. Протягом 2023–2024 років значна частина бюджетної політики була підпорядкована стратегічній меті забезпечення потреб Збройних Сил України, фінансування військових закупівель, соціальної підтримки ветеранів та підготовки до довготривалого протистояння. Реалізація зазначених функцій здійснюється виключно через механізми державного бюджету, що зумовлює його відносне зростання у структурі зведених доходів.

Паралельно з цим, відбулися зміни у порядку зарахування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), що сплачується військовослужбовцями. Починаючи з жовтня 2023 року зазначений податок у повному обсязі зараховується до державного бюджету, тоді як раніше він надходив також і до місцевих бюджетів. Це рішення суттєво вплинуло на дохідну базу місцевого самоврядування, посиливши тенденцію до фіскальної централізації в умовах воєнного стану.

Місцеве самоврядування втратило найбільш динамічну частину ПДФО – податок з військових – без отримання належної компенсації. Водночас базові бюджетоформуючі джерела залишаються вразливими до воєнних впливів: бізнес скорочує діяльність, робочі місця зникають або переміщуються, а податкові платежі за єдиним податком чи орендною платою часто зменшуються або відтермінуються.

Таким чином, спостережувана динаміка свідчить про виражену тенденцію до фіскальної централізації в умовах воєнного стану, що призводить до значного зменшення частки місцевих бюджетів у загальному обсязі доходів публічних фінансів України.

Аналіз динаміки надходжень до бюджетів місцевого самоврядування України за підсумками січня–грудня 2024 року виявив незначне зростання на рівні +2,1% порівняно з 2023 роком (з 441,9 млрд грн до 451,1 млрд грн). Зазначений темп приросту є статистично незначущим з огляду на поточний рівень інфляції, зростання операційних витрат територіальних громад та ескалацію потреб у відновленні інфраструктури. Вагомим фактором, що обумовив таку низьку динаміку, стало суттєве скорочення надходжень від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), який є основним джерелом доходів місцевих бюджетів. У 2024 році втрати місцевих бюджетів від ПДФО становили 31,9 млрд грн (–11%), що є прямим наслідком перерозподілу ПДФО з доходів військовослужбовців на користь державного бюджету, що набув чинності з жовтня 2023 року (рис. 2.2)

. В контексті скорочення надходжень від ПДФО, майже всі інші джерела доходів місцевих бюджетів продемонстрували позитивну динаміку. Найбільше зростання зафіксовано за єдиним податком (+23,9%), що може свідчити про часткову регенерацію підприємницької активності та адаптацію суб'єктів малого бізнесу до умов воєнного стану. Надходження від плати за землю зросли на +13,9%, зберігаючи статус стабільного джерела доходів, особливо для територіальних громад з розвиненим аграрним або промисловим сектором економіки.

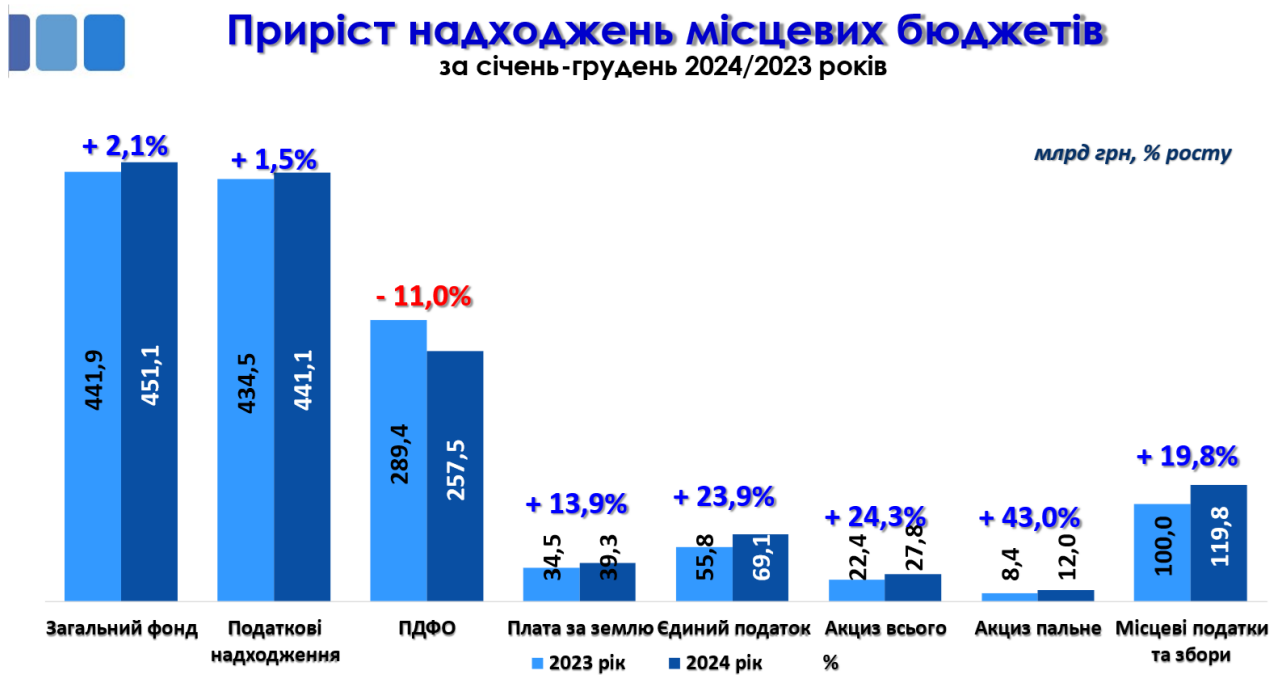

Рис. 2.2. Приріст надходжень місцевих бюджетів за 2024/2023рр. [1].

Важливо відзначити значне зростання акцизних надходжень: загальний акциз збільшився на 24,3%, а акциз з пального зокрема – на 43%. Зазначена динаміка може бути наслідком як активізації роздрібного ринку пального, так і змін у законодавчому регулюванні ставок та адміністрування акцизного податку. Місцеві податки та збори (зокрема, туристичний збір, орендна плата за землю, земельний податок, збори за паркування транспортних засобів) продемонстрували зростання на рівні 19,8%, що є позитивним індикатором поступового відновлення господарської активності на локальному рівні.

Незважаючи на позитивну динаміку більшості власних надходжень, їх обсягу на поточний момент недостатньо для повної компенсації втрат від ПДФО з військовослужбовців. Це підкреслює вразливість дохідної бази місцевого самоврядування до політичних рішень, що приймаються на загальнодержавному рівні. Формування більш диверсифікованої структури доходів є позитивною тенденцією, проте її масштаб залишається недостатнім для повноцінного фінансування бюджетів розвитку та реалізації стратегічних програм територіальних громад.

Таким чином, у 2024 році відбулася певна переорієнтація у формуванні доходів місцевих бюджетів, з активнішим залученням альтернативних джерел. Однак, ПДФО залишається критично важливим ресурсом. Без його повернення (у повному або частковому обсязі) або запровадження ефективного механізму фінансового вирівнювання, значна кількість територіальних громад опиняється під загрозою втрати фінансової спроможності. У цьому контексті актуалізується необхідність справедливого перерозподілу податкових надходжень у системі багаторівневого врядування, що забезпечить не лише фінансову стійкість громад в умовах воєнного стану, але й створить передумови для інвестування у розвиток, залучення коштів на відновлення та стимулювання місцевої економічної активності.

Загальний обсяг доходів бюджетів місцевого самоврядування України у 2024 році становив 709,1 млрд грн, продемонструвавши зростання на 4,8% порівняно з попереднім роком. Структурний аналіз цих доходів виявляє значну залежність місцевих фінансів від обмеженої кількості ключових джерел та високу питому вагу трансфертів з державного бюджету. Домінуючу позицію у формуванні доходної частини місцевих бюджетів займає податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), надходження від якого склали 257,5 млрд грн, або 36,3% від загального обсягу доходів. Зазначене підтверджує критичну важливість ПДФО як основного бюджетоутворюючого джерела для місцевого самоврядування, а також вказує на системний вплив будь-яких змін у його адмініструванні чи механізмах розподілу на фінансову спроможність територіальних громад (рис. 2.3).

Другим за обсягом джерелом надходжень є субвенції з державного бюджету, що становлять 134,8 млрд грн (19,0%). За своєю економічною сутністю, субвенції не є власними доходами місцевих бюджетів, а мають цільовий характер та спрямовуються на фінансування делегованих державних повноважень, переважно у сфері освіти. Дотації з державного бюджету становлять 7,5% (53,1 млрд грн) від загального обсягу доходів, що вкотре підкреслює значну залежність значної частини територіальних громад від

міжбюджетних трансфертів та свідчить про недостатній рівень їхньої податкової автономії.

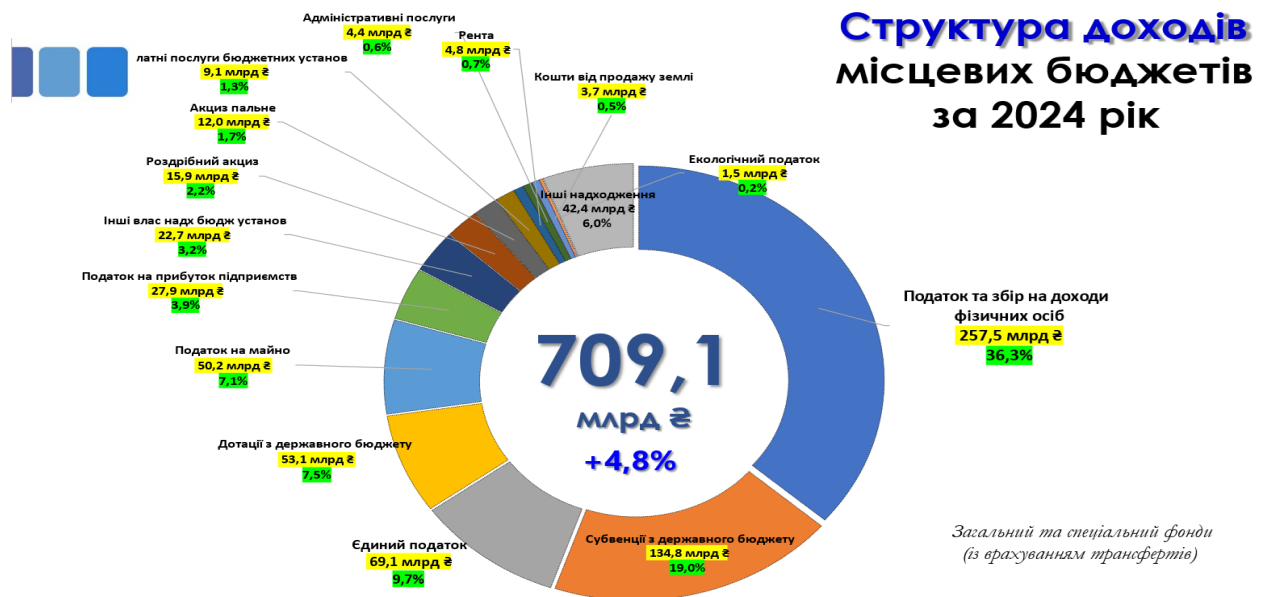

Рис. 2.3. Структура доходів місцевих бюджетів за 2024 рік [1].

Серед власних доходів місцевих бюджетів виділяється єдиний податок, надходження від якого склали 69,1 млрд грн (9,7%), що традиційно є вагомим джерелом для територіальних громад з розвиненим сектором малого підприємництва. Податок на майно забезпечив 50,2 млрд грн (7,1%), посідаючи третє місце за обсягом серед податкових джерел місцевих бюджетів. Водночас, надходження від акцизних податків, орендної плати за землю та майно, адміністративних послуг, екологічного податку та інших джерел залишаються відносно незначними в структурі доходів (менше 2–3% для кожного джерела), хоча в сукупності формують важливий операційний ресурс для територіальних громад.

Виявлена структура доходів бюджетів місцевого самоврядування у 2024 році підтверджує їхню вразливість, зумовлену надмірною концентрацією надходжень у кількох ключових статтях та високою часткою міжбюджетних трансфертів. У цьому контексті особливої актуальності набуває реформа принципів зарахування ПДФО, спрямована на зміну критерію з місця

знаходження роботодавця на місце проживання працівника. Зазначена зміна дозволить територіальним громадам більш справедливо отримувати частку податку з урахуванням фактичного навантаження на місцеву інфраструктуру, заклади освіти та охорони здоров'я, а також інші публічні послуги, що споживаються платниками податків.

Крім того, стратегічними напрямками фінансової політики у післявоєнний період повинні стати зростання податкової автономії місцевого самоврядування, розвиток власної ресурсної бази, а також удосконалення механізмів справляння земельних та майнових платежів. Лише за умови реального зміцнення власних джерел доходів територіальні громади зможуть стати повноцінними суб'єктами процесів відновлення, сталого розвитку та управління змінами на власних територіях.

Аналіз динаміки доходів загального фонду (без урахування трансфертів) бюджетів місцевого самоврядування України в розрізі регіонів за період січень–грудень 2024 року виявляє значну асиметрію фінансової спроможності територіальних громад. Лідерство за абсолютним приростом та загальним обсягом доходів утримує місто Київ, де надходження склали 88,7 млрд грн проти 69,1 млрд грн у 2023 році, що становить приріст у 6,3%. Зазначений результат обумовлений концентрацією економічної активності, високим рівнем платоспроможності населення, локалізацією головних офісів великих компаній, а також значними надходженнями від податку на прибуток банків, які суттєво зросли у 2024 році внаслідок змін у податковому законодавстві (рис. 2.4).

Друге місце за обсягом доходів посідає Київська область з показником у 30,1 млрд грн (+6,2%), що свідчить про відносно високий рівень економічної адаптації регіону до наслідків воєнних дій. Позитивну динаміку доходів також демонструють Вінницька, Кіровоградська, Тернопільська, Полтавська, Львівська та Дніпропетровська області, де приріст варіюється від 1% до 4%. Зазначені регіони, переважно тиллові, характеризуються стабільними аграрними, логістичними або промисловими секторами економіки, а також активним розвитком малого та середнього підприємництва.

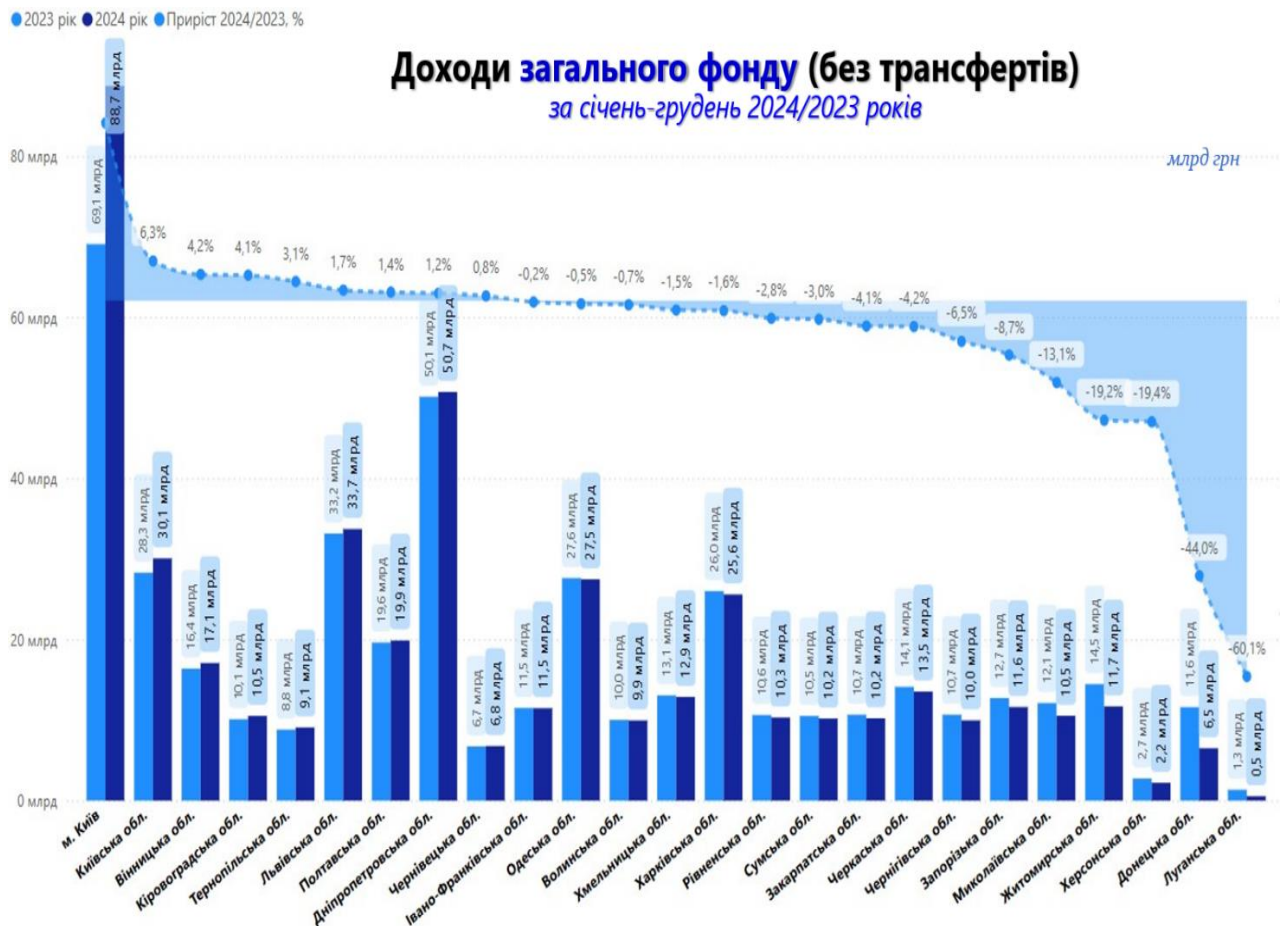

Рис. 2.4. Доходи загального фонду місцевих бюджетів (без трансфертів) за 2024/2023рр. [1].

Водночас, близько половини регіонів України демонструють скорочення доходів загального фонду. Найбільш критична ситуація спостерігається у прифронтових областях: Луганська область зафіксувала втрату 60,1% доходів (зниження з 1,3 млрд грн до 0,5 млрд грн), Донецька – 44% (з 6,5 млрд грн до 3,7 млрд грн), а Херсонська – майже 20%. Таке значне скорочення є наслідком втрати контролю над частиною територій, евакуації бізнесу, руйнування критичної інфраструктури, призупинення господарської діяльності та вимушеного переміщення населення. Разом з тим, спад доходів фіксується і на територіях, що вже звільнені або знаходяться на віддаленій відстані від лінії бойових дій, зокрема у Чернігівській (–4,2%), Житомирській (–19,2%) та Миколаївській (–13,1%) областях, що свідчить про довготривалий

дезорганізуючий вплив війни на економічну активність навіть після періоду відносної стабілізації.

Підсумовуючи зазначимо, що динаміка приросту доходів на регіональному рівні ілюструє два взаємопов'язані тренди. По-перше, триває процес фіскальної концентрації, коли податкові потоки переважно акумулюються у великих урбанізованих центрах (Київ, обласні центри), де зосереджена значна частина надходжень від ПДФО та податку на прибуток підприємств, юридично зареєстрованих на їхній території. По-друге, регіони з низькою фінансовою спроможністю та значними руйнуваннями внаслідок воєнних дій продовжують втрачати доходи, незважаючи на спроби відновлення місцевої економіки.

Отримані результати підтверджують необхідність системного перегляду чинної моделі розподілу доходів між територіальними громадами. Без цільової підтримки прифронтових та деокупованих територій, а також без створення ефективного компенсаторного механізму втрати ПДФО (особливо військового), більшість громад зазначених категорій ризикують опинитися у стані хронічної недостатності фінансових ресурсів. Нова система бюджетного вирівнювання повинна враховувати не лише обсяг поточних надходжень, але й відображати фактичні втрати, існуючі ризики та нагальні потреби у відновленні.

Структурний аналіз доходів бюджетів місцевого самоврядування України за видами надходжень у 2024 році виявляє домінуючу роль податкових надходжень, обсяг яких становить 441,1 млрд грн, або 62% від загальної суми доходів. Зазначене підкреслює важливе значення базових податків, зокрема податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), єдиного податку та податку на майно, у забезпеченні фінансової спроможності територіальних громад. Другу за значимістю позицію у структурі доходів займають офіційні трансфerti з державного бюджету, що складають 218,9 млрд грн (31%) та включають субвенції та дотації, спрямовані на фінансування делегованих державних повноважень (рис. 2.5).

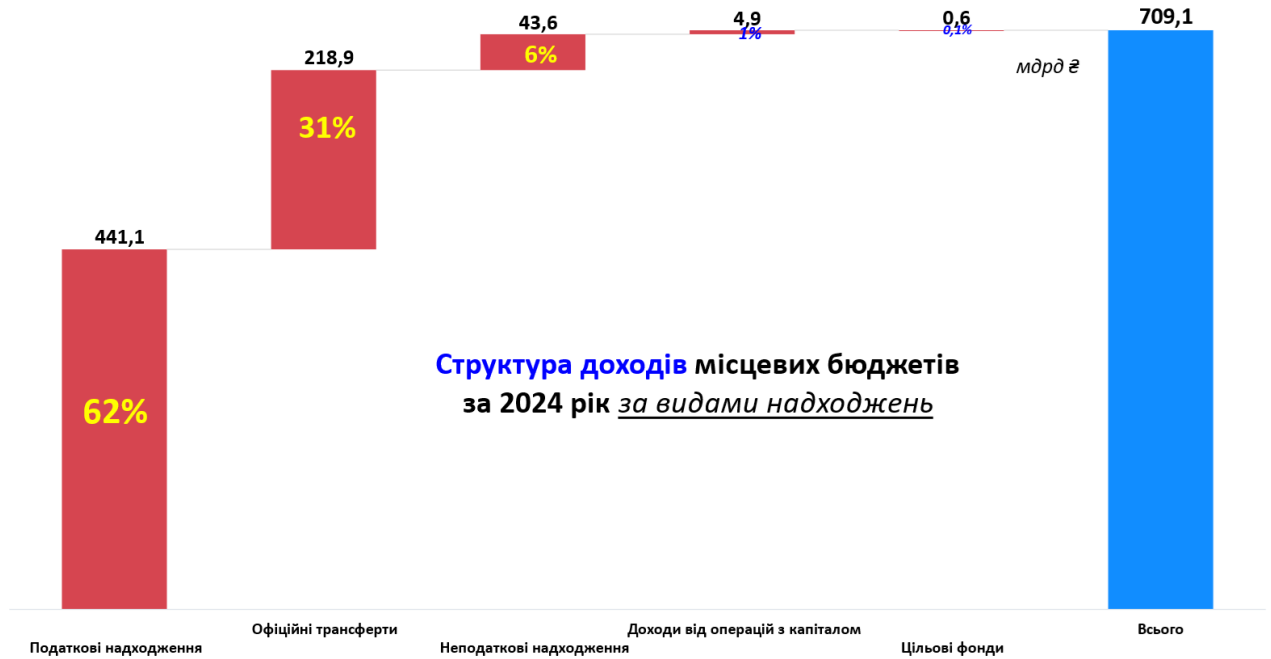

Рис. 2.5. Структура доходів місцевих бюджетів за 2024 рік за видами надходжень [1].

Неподаткові надходження формують 43,6 млрд грн, або 6% від загального обсягу доходів місцевих бюджетів, і переважно складаються з надходжень від адміністративних послуг, орендної плати за майно та власних надходжень бюджетних установ. Доходи від операцій з капіталом (4,9 млрд грн, або 1%) та цільові фонди (0,6 млрд грн, або 0,1%) мають незначний вплив на ресурсну базу місцевого самоврядування.

Виявлена структура доходів свідчить про збереження залежності територіальних громад від міжбюджетних трансфертів, водночас податкові надходження, хоча й є основним джерелом, базуються переважно на обмеженій кількості фіскальних інструментів. З метою підвищення рівня фінансової автономії місцевого самоврядування є необхідність як у розширенні переліку та підвищенні ефективності мобілізації власних доходів, так і в реформуванні системи зарахування основних бюджетоутворюючих податків, першочергово податку на доходи фізичних осіб.

Структурний аналіз податкових надходжень бюджетів місцевого самоврядування України у 2024 році виявляє надмірний рівень їхньої

концентрації: понад половину (58%) загального обсягу податкових надходжень, що становить 257,5 млрд грн, забезпечується виключно податком на доходи фізичних осіб (ПДФО). Зазначена обставина обумовлює високу вразливість місцевих фінансів до змін у законодавчому регулюванні або методології розподілу цього ключового фінансового інструменту. Другу та третю позиції за обсягом надходжень посідають єдиний податок (69,1 млрд грн, 16%) та податок на майно (50,2 млрд грн, 12%). Сукупна частка цих трьох джерел становить 86% усіх податкових надходжень місцевих бюджетів (рис. 2.6).

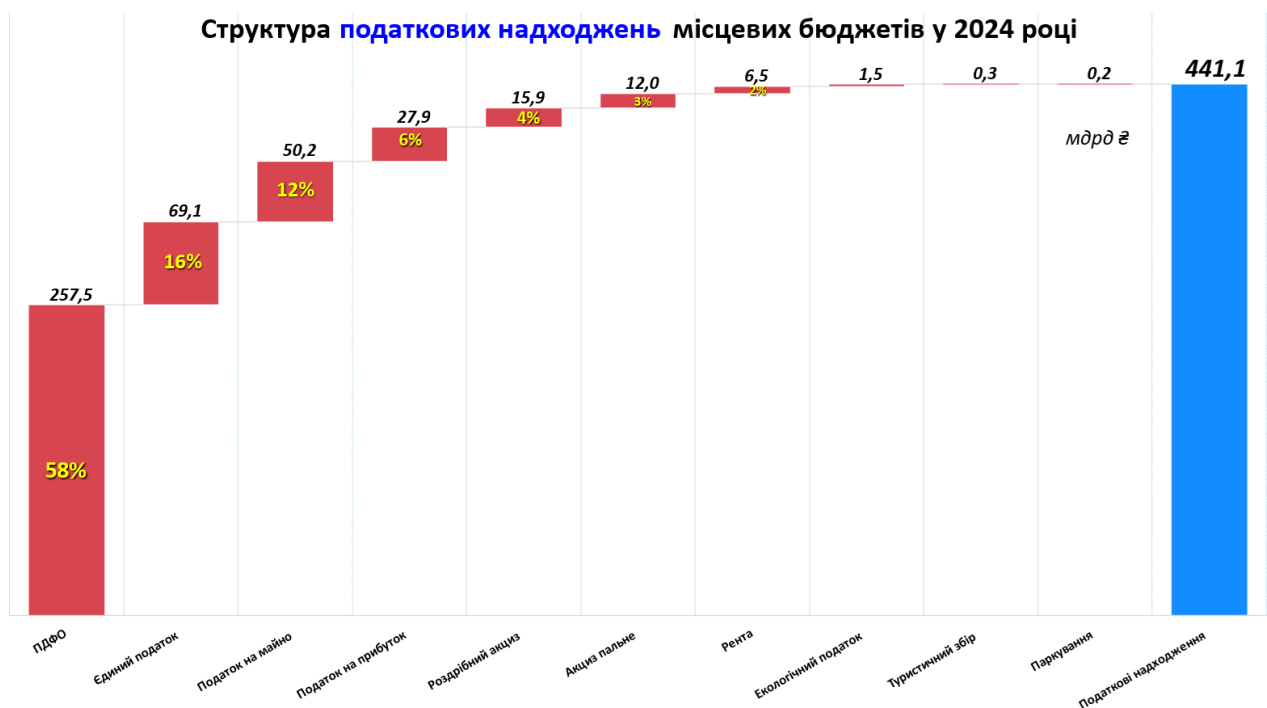

Рис. 2.6. Структура податкових надходжень місцевих бюджетів у 2024 році [1].

Інші податкові інструменти характеризуються відносно незначною питомою вагою у структурі надходжень: податок на прибуток підприємств – 6%, роздрібний акциз – 4%, акциз на пальне – 3%, рентні платежі та екологічний податок – менше 1% кожен. Виявлена структура підкреслює нагальну потребу у диверсифікації доходної бази територіальних громад та розвитку потенціалу місцевих податків як додаткових джерел фінансових ресурсів.

Динамічний аналіз доходів місцевих бюджетів за типами бюджетів у період 2018–2024 рр. наочно ілюструє один із найбільш вагомих позитивних наслідків реформи децентралізації – стрімке зростання бюджетів територіальних громад. Зазначене зростання стало можливим завдяки передачі територіальним громадам значних повноважень, відповідних фінансальних інструментів та підвищення рівня відповідальності за соціально-економічний розвиток підпорядкованих територій (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Динаміка доходів за видами місцевих бюджетів у 2019-2024рр. [1].

Зафіксована динаміка є переконливим емпіричним підтвердженням здатності об'єднаних територіальних громад до швидкої адаптації до нової бюджетної архітектури та ефективного використання розширеної фінансової бази. Незважаючи на певне уповільнення темпів зростання у 2023 році (–2%) та 2024 році (–1,8%), загальна траєкторія розвитку бюджетів територіальних громад залишається позитивною. Бюджети об'єднаних територіальних громад стали фундаментом для забезпечення надання основних публічних послуг на місцевому рівні, включаючи освіту, благоустрій, житлово-комунальне

господарство, реалізацію соціальних програм та впровадження локальних інфраструктурних проєктів.

Аналіз розподілу обсягів місцевих бюджетів України у 2024 році виявляє значну регіональну концентрацію фінансових ресурсів. Лідируючу позицію за абсолютним обсягом місцевого бюджету посідає місто Київ з показником у 101,7 млрд грн, що становить 100% від умовно визначеного максимального значення. Друге місце за обсягом місцевих бюджетів займає Дніпропетровська область із 71,3 млрд грн (70,1% від умовного максимуму), за якою слідують Львівська (48,6 млрд грн), Київська (46,1 млрд грн), Харківська (45,5 млрд грн) та Одеська області (41,6 млрд грн). Сукупний обсяг місцевих бюджетів зазначених шести регіонів становить понад третину загального обсягу місцевих бюджетів по країні (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Обсяги місцевих бюджетів за 2024 рік (за регіонами) [1].

Отримані дані свідчать про значну диференціацію фінансового потенціалу територіальних громад, що частково зумовлено такими факторами, як щільність населення, рівень урбанізації, інтенсивність економічної активності та безпекова ситуація в регіоні. При цьому зберігається суттєва фінансова асиметрія між окремими регіонами України, що підкреслює

актуальність розробки та впровадження ефективної регіональної політики вирівнювання фінансової спроможності територіальних громад.

Доходи місцевих бюджетів в Україні формуються за рахунок власних надходжень, до яких належать податкові та неподаткові платежі, а також за рахунок трансфертів з державного бюджету.

У 2024 році, порівняно з 2023 роком та з урахуванням інфляційних процесів, спостерігалось суттєве скорочення реальних власних доходів місцевих бюджетів у більшості територіальних громад, особливо малих та середніх за розміром. Винятком стало місто Київ, яке продемонструвало зростання на рівні 15,1%, що є індикатором його високої фінансової стійкості та значної концентрації економічної активності (рис. 2.9).

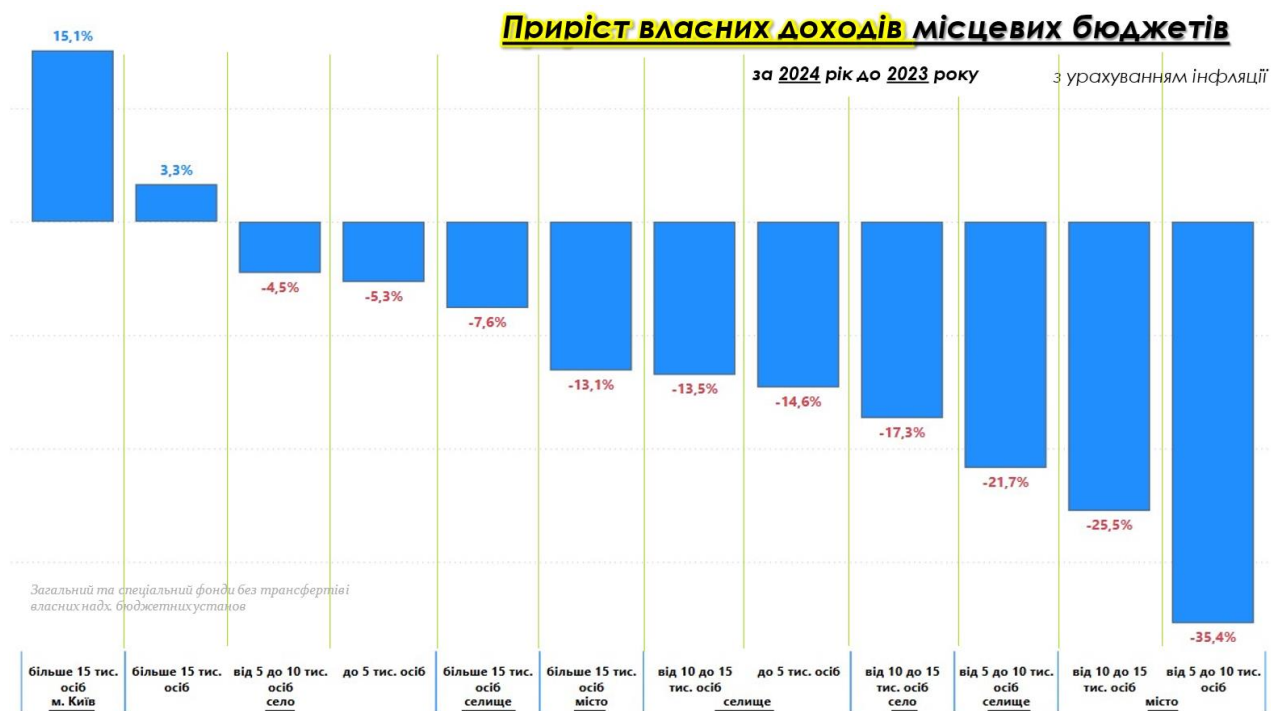

Рис. 2.9. Приріст власних доходів місцевих бюджетів за 2024/2023року [1].

Помірне зростання (на рівні +3,3%) також зафіксовано у великих територіальних громадах з чисельністю населення понад 15 тис. осіб. Натомість, переважна більшість інших типологічних груп громад характеризується негативною динамікою реальних власних доходів. Найбільш значне скорочення доходів зафіксовано у містах з чисельністю населення від 5

до 10 тисяч осіб (–35,4%), містах з чисельністю 10–15 тисяч осіб (–25,5%), селищах з чисельністю 5–10 тисяч осіб (–21,7%) та селах з чисельністю 10–15 тисяч осіб (–17,3%). Негативна динаміка також спостерігається у громадах з більшою чисельністю населення, зокрема у селищах та містах з населенням понад 15 тис. осіб, де скорочення доходів склало 7,6% та 13,1% відповідно. Зазначена динаміка свідчить про поглиблення міжтериторіальних дисбалансів та втрату фіскальної стійкості у менш економічно спроможних громадах, що призводить до їхньої зростаючої залежності від міжбюджетних трансфертів та обмеження можливостей фінансування не лише проєктів розвитку, але й базових поточних потреб.

Динаміка доходів місцевих бюджетів протягом останніх років демонструє тенденцію до зростання, що пов'язано як зі збільшенням власної доходної бази регіонів внаслідок економічного зростання та розширення податкових повноважень, так і зі збільшенням обсягів міжбюджетних трансфертів. Проте, структура доходів місцевих бюджетів залишається неоднорідною за регіонами. Регіони з більш розвиненою економікою та вищим рівнем доходів населення мають більшу частку власних надходжень у структурі своїх бюджетів, тоді як для менш розвинених регіонів значну роль відіграють трансферти з державного бюджету.

У період 2021–2024 рр., з урахуванням інфляційних процесів, спостерігалася загальна тенденція до скорочення обсягів реальних власних доходів міських бюджетів на рівні 15,4%, зокрема у 2024 році зафіксовано зниження на 13,3% порівняно з 2023 роком. При цьому, міські бюджети характеризуються найбільшим абсолютним обсягом доходів серед інших типів місцевих бюджетів. Найбільше скорочення реальних власних доходів за аналізований трирічний період продемонстрували обласні бюджети (–24,1%), що є індикатором суттєвого обмеження їхньої фінансової автономії. Бюджети селищ зазнали скорочення на рівні 9,5%, тоді як бюджети сільських територіальних громад залишилися практично на рівні 2021 року. Єдиним сегментом, що продемонстрував позитивну динаміку реальних власних доходів,

є бюджет міста Києва, який за три роки зріс на 9,2%, що підтверджує його виняткову фіскальну стійкість та високу концентрацію економічної активності на його території.

Аналіз динаміки реальних власних доходів (загального та спеціального фондів) місцевих бюджетів України у 2024 році порівняно з 2021 роком, з урахуванням інфляційних процесів, виявив середнє скорочення на рівні 14,3% по територіальних громадах. Однак, регіональний розріз демонструє суттєву неоднорідність. Зростання реальних власних доходів зафіксовано лише у п'яти областях: Чернівецькій (+8,3%), Закарпатській (+7,0%), Львівській (+6,9%), Волинській (+5,3%) та місті Києві (+4,6%). Зазначена тенденція свідчить про відносну фінансову стійкість західних регіонів та столиці, де зберігається вищий рівень економічної активності та платоспроможності населення (рис. 2.10)

Рис. 2.10. Приріст власних доходів місцевих бюджетів за 2024 рік до 2021 року [1].

Натомість, найбільше скорочення реальних власних доходів спостерігається у східних областях, які зазнали найбільшого негативного впливу внаслідок військової агресії: Донецькій (–73,5%), Запорізькій (–51,9%)

та Харківській (–34,0%). Значне падіння також зафіксовано у Миколаївській (–19,2%), Сумській (–17,7%) та Чернігівській (–15,2%) областях, що відображає складну економічну ситуацію на деокупованих або прифронтових територіях.

Одеська область продемонструвала нульову динаміку реальних власних доходів, а ще дев'ять регіонів характеризуються помірним скороченням (до –10%). Виявлена регіональна диференціація підтверджує зростання бюджетної асиметрії між територіальними громадами, що зумовлено різним ступенем впливу воєнних факторів, рівнем економічної активності та спроможністю забезпечувати надходження від податкових джерел.

Формування доходів місцевих бюджетів має значні регіональні особливості, що зумовлені відмінностями у соціально економічному розвитку регіонів, структурі їх економіки, рівні доходів населення та податковій базі. Регіони з високим рівнем економічної активності та доходами населення, як правило, мають більшу власну доходну базу, що забезпечує їм більшу фінансову самостійність. До таких регіонів належать, зокрема, великі міста та промислово розвинені області.

Формування доходів місцевих бюджетів залежить від комплексу регіональних детермінант, які можна класифікувати за різними критеріями, включаючи економічні, соціальні, демографічні, географічні та інституційні фактори.

Економічні фактори відіграють ключову роль у формуванні доходної бази місцевих бюджетів. Рівень економічного розвитку регіону, структура його економіки, рівень доходів населення, рівень зайнятості, обсяги інвестицій та рівень підприємницької активності є важливими чинниками, що визначають потенціал надходжень від місцевих податків та зборів. Регіони з більш розвинутою економікою та вищим рівнем доходів населення, як правило, мають більшу власну доходну базу.

Соціальні фактори, такі як рівень освіти населення, стан здоров'я, рівень соціальної нерівності та соціальна інфраструктура, також впливають на формування доходів місцевих бюджетів. Високий рівень людського капіталу

сприяє підвищенню продуктивності праці та зростанню доходів населення, що, у свою чергу, збільшує надходження від податку на доходи фізичних осіб. Розвинена соціальна інфраструктура потребує значних бюджетних видатків, що може впливати на структуру доходів місцевих бюджетів.

Демографічні фактори, включаючи чисельність населення, його вікову структуру, рівень народжуваності та смертності, міграційні процеси, також мають значення для формування доходів місцевих бюджетів. Чисельність працездатного населення визначає потенціал надходжень від податку на доходи фізичних осіб та єдиного податку. Вікова структура населення впливає на потреби у фінансуванні соціальних послуг та інфраструктури.

Географічні фактори, такі як розташування регіону, наявність природних ресурсів, кліматичні умови та рівень розвитку транспортної інфраструктури, можуть мати значний вплив на економічну спеціалізацію регіону та його доходний потенціал. Регіони, що мають вигідне географічне розташування або значні природні ресурси, можуть мати більш високий рівень економічної активності та, відповідно, більші надходження до місцевих бюджетів.

Інституційні фактори, включаючи якість місцевого самоврядування, рівень прозорості та підзвітності бюджетного процесу, рівень розвитку місцевих інститутів підтримки бізнесу та інвестицій, також впливають на формування доходів місцевих бюджетів. Ефективне управління місцевими фінансами, сприятливий інвестиційний клімат та розвинена інституційна інфраструктура сприяють зростанню економічної активності та збільшенню надходжень до місцевих бюджетів.

2.2. Оцінка впливу видаткової частини місцевих бюджетів на регіональне економічне зростання

Видаткова політика місцевих органів влади може впливати на економічне зростання регіонів через різноманітні напрями. Одним з найважливіших напрямів є прямий вплив через державні закупівлі товарів та послуг, а також здійснення інвестицій у розвиток місцевої інфраструктури. Видатки на будівництво та ремонт доріг, мостів, об'єктів комунальної інфраструктури, закладів освіти та охорони здоров'я створюють прямий попит на продукцію місцевих підприємств, сприяють створенню нових робочих місць та підвищенню економічної активності. Іншим важливим напрямом впливу є непрямий вплив через інвестиції в людський капітал. Видатки на освіту та професійну підготовку сприяють підвищенню кваліфікації робочої сили, зростанню продуктивності праці та інноваційної активності, що є ключовими факторами довгострокового економічного зростання. Видатки на охорону здоров'я забезпечують збереження та поліпшення здоров'я населення, що також позитивно впливають на продуктивність праці та економічну активність.

Видаткова політика місцевих органів влади може також впливати на економічне зростання через створення сприятливого бізнес-середовища та підтримку підприємництва. Видатки на розвиток бізнес-інфраструктури, надання грантів та субсидій місцевим підприємствам, підтримку інноваційної діяльності та залучення інвестицій можуть стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу, підвищувати конкурентоздатність регіональної економіки та сприяти створенню нових робочих місць.

Крім того, видаткова політика місцевих органів влади може впливати на економічне зростання через перерозподіл доходів та зменшення соціальної нерівності. Видатки на соціальну підтримку малозабезпечених верств населення, виплату допомог та компенсацій можуть сприяти підвищенню рівня життя, зменшенню соціальної напруги та стимулюванню споживчого попиту, що також позитивно впливає на економічну активність.

Важливим аспектом дослідження впливу видаткової політики на економічне зростання регіонів є врахування потенційних факторів, що можуть модифікувати цей вплив. До таких факторів належать інституційне середовище, рівень розвитку місцевого самоврядування, інвестиційний клімат, демографічні тенденції, а також вплив зовнішніх факторів та міжрегіональної конкуренції. Врахування цих факторів дозволяє отримати більш точну та обґрунтовану оцінку впливу видаткової політики на економічний розвиток регіонів.

Видаткова частина місцевих бюджетів є важливим інструментом реалізації функцій та повноважень органів місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально економічного розвитку відповідних територій. Обсяг та структура місцевих видатків залежать від багатьох факторів, включаючи рівень економічного розвитку регіону, чисельність населення, потреби територіальних громад, обсяг переданих державних повноважень та фінансові можливості місцевих бюджетів.

Видаткова частина місцевих бюджетів формується відповідно до повноважень та функцій, визначених законодавством для кожного рівня місцевого самоврядування.

Структурний аналіз видаткової частини державного та місцевих бюджетів України за 2024 рік відображає розподіл функціональних обов'язків між рівнями публічної влади та визначає пріоритетні напрями бюджетної політики в умовах воєнної агресії. Домінуючу позицію у видатках займає сектор національної оборони, обсяг фінансування якого становить 2,3 трлн грн та здійснюється виключно за рахунок коштів державного бюджету. Зазначена стаття витрат акумулює понад третину загального обсягу державних видатків, що є об'єктивно обумовленим контекстом повномасштабного збройного конфлікту (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Обсяги видатків державного та місцевих бюджетів за 2024 рік по галузях

№	Найменування видатків	2021	2022	2023	2024	Приріст 2024/2021, %	Ріст 2024/2021, млрд грн
	Освіта	249,08	232,25	248,19	283,69	+13,9%	+34,6
2.	Загальнодержавні функції	86,34	67,22	119,73	117,62	+36,2%	+31,3
	Соціальний захист	28,07	29,20	44,88	57,19	+103,8%	+29,1
3.	Охорона здоров'я	33,11	31,01	38,16	37,06	+11,9	+4,0
4.	Духовний та фізичний розвиток	27,39	22,58	26,65	29,33	+7,1	+1,9
5.	Громадський порядок, безпека та судова влада	1,74	11,11	16,82	20,05	+1052,7%	+18,3
6.	Охорона навколишнього природного середовища	2,42	0,51	1,19	0,87	+64,1	-1,6
	Загальний підсумок	597,23	495,58	670,64	701,33	+17,4%	+104,1

Другим за величиною є блок видатків на забезпечення громадського порядку, безпеки та функціонування судової системи, що становить 20,1 млрд грн з бюджетів місцевого самоврядування. Даний напрям охоплює фінансування правоохоронних органів, судової гілки влади, Національної гвардії України та інших відповідних інституцій. Менш значною в абсолютному вираженні є участь місцевих бюджетів у фінансуванні видатків на загальнодержавні функції (117,6 млрд грн), соціальний захист населення (57,2 млрд грн) та охорону здоров'я (37,1 млрд грн).

Водночас, існують сфери публічного адміністрування, де бюджети місцевого самоврядування відіграють важливу роль у фінансовому забезпеченні. Найбільш показовим прикладом є галузь освіти, де понад 80% (283,7 млрд грн) фінансується з місцевих бюджетів. У сферах житлово-комунального господарства, економічного розвитку, духовного та фізичного

розвитку (культура, спорт) основний тягар фінансового забезпечення покладається саме на органи місцевого самоврядування.

Виявлений розподіл видатків чітко ідентифікує функціональну спеціалізацію рівнів публічної влади: держава концентрує фінансові ресурси на забезпеченні національної безпеки, оборони та реалізації соціальних гарантій, тоді як територіальні громади забезпечують надання базових публічних послуг та підтримання належної якості повсякденного життя громадян.

Структурний аналіз видаткової частини бюджетів місцевого самоврядування України за 2024 рік свідчить про їхню орієнтацію на фінансове забезпечення базових, життєво необхідних функцій, першочергово у сферах освіти, інфраструктури, соціального захисту населення та стимулювання місцевого економічного розвитку (рис. 2.11).

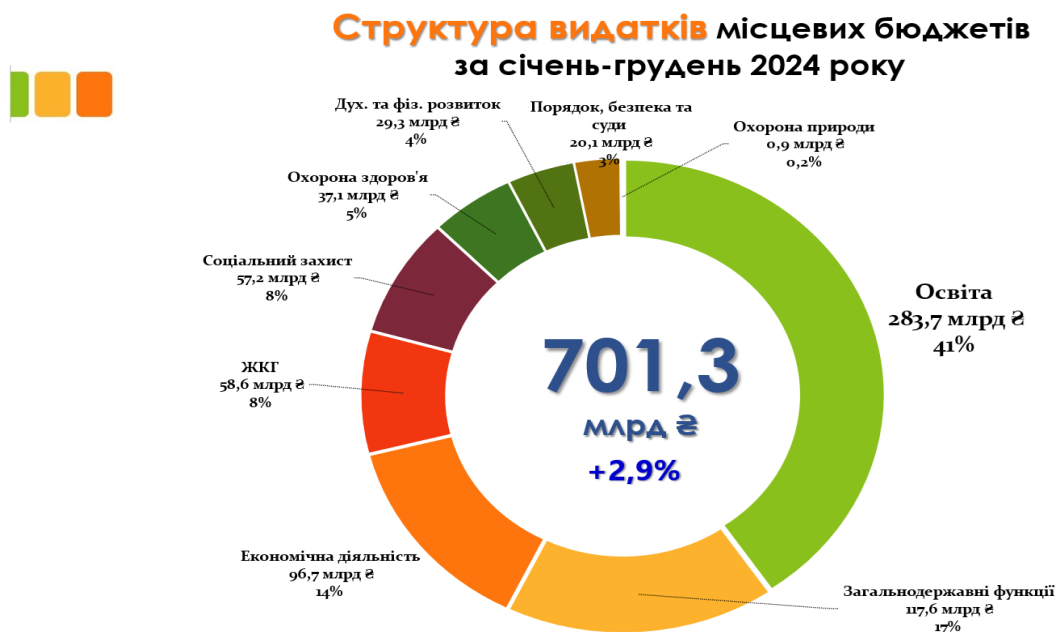

Рис. 2.11. Структура видатків місцевих бюджетів за 2024 рік [1].

Найбільш вагомою статтею видатків місцевих бюджетів є фінансування освітньої галузі, обсяг якого сягає 283,7 млрд грн, що становить 41% від загального обсягу витрат. Це підтверджує важливу роль територіальних громад у забезпеченні функціонування закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, а також у реалізації освітніх програм на локальному рівні.

Другим за обсягом видатків є напрям «загальнодержавні функції», що акумулює 117,6 млрд грн (17% від загальних витрат) та включає фінансове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування. Значні бюджетні асигнування також спрямовуються на підтримку економічної діяльності – 96,7 млрд грн (14%), житлово-комунальне господарство – 58,6 млрд грн (8%) та соціальний захист населення – 57,2 млрд грн (8%). Зазначені напрями забезпечують підтримання належного життєвого середовища, надання підтримки вразливим категоріям населення та забезпечення базових комунальних послуг.

Загалом, структура видатків бюджетів місцевого самоврядування демонструє відповідальний підхід до розподілу фінансових ресурсів, спрямований на забезпечення функцій, що мають безпосередній вплив на якість життя мешканців територіальних громад. Органи місцевого самоврядування не лише зберігають свої фінансові зобов'язання, але й демонструють адаптивність до нових викликів, забезпечуючи безперервність надання головних послуг навіть в умовах військового конфлікту. Така концентрація видатків на базових сферах, як освіта, житлово-комунальне господарство та економіка, є логічно обґрунтованою та стратегічно важливою для забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

Основними напрямками видатків місцевих бюджетів є фінансування закладів освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, соціального захисту, житлово-комунального господарства, будівництва та утримання місцевих доріг, а також забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування.

Аналіз структури видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією дозволяє виявити пріоритетні напрями бюджетної політики на місцевому рівні.

Видатки на освіту є однією з найбільших статей видатків місцевих бюджетів, що відображає важливу роль місцевих органів влади у забезпеченні доступу до якісної освіти на відповідних територіях, що включають фінансування дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних

закладів. Значні обсяги коштів спрямовуються на утримання навчальних закладів, оплату праці педагогічних працівників, забезпечення навчального процесу та розвиток освітньої інфраструктури (рис.2.12).

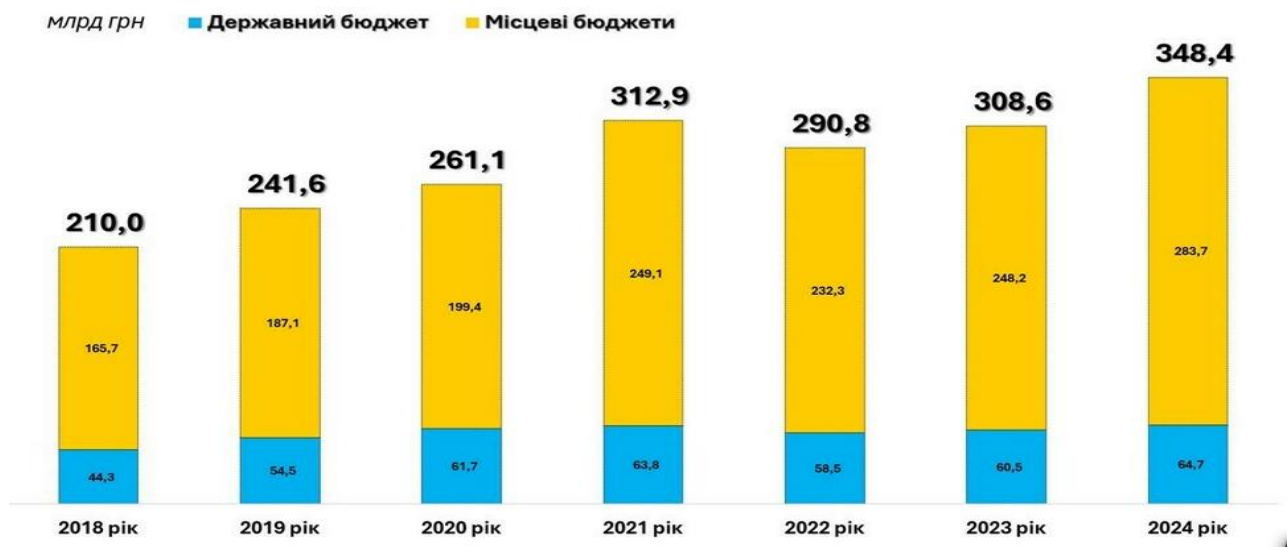

Рис. 2.12. Видатки державного і місцевих бюджетів на освіту у 2018-2024рр. [1].

Освіта залишається ключовим напрямом місцевих бюджетів: у 2024 році на неї спрямовано 283,7 млрд грн з місцевих бюджетів – це 41% усіх їхніх видатків. Видатки на освіту стабільно зростають, і саме громади забезпечують утримання мережі шкіл, зарплати працівників і харчування дітей.

Видатки на охорону здоров'я також займають значну частку у структурі місцевих бюджетів та спрямовуються на утримання лікувально-профілактичних закладів та надання медичних послуг населенню.. Місцеві органи влади відповідають за утримання закладів охорони здоров'я первинної та вторинної ланки, забезпечення населення медичними послугами та реалізацію місцевих програм у сфері охорони здоров'я (рис. 2.13).

У сфері охорони здоров'я основне фінансове навантаження несе держава через реалізацію програми медичних гарантій. Проте, аналіз видатків місцевих бюджетів у 2024 році, загальний обсяг яких перевищує 37 млрд грн, засвідчує активну участь територіальних громад у підтримці медичних закладів та забезпеченні надання базових медичних послуг на локальному рівні.

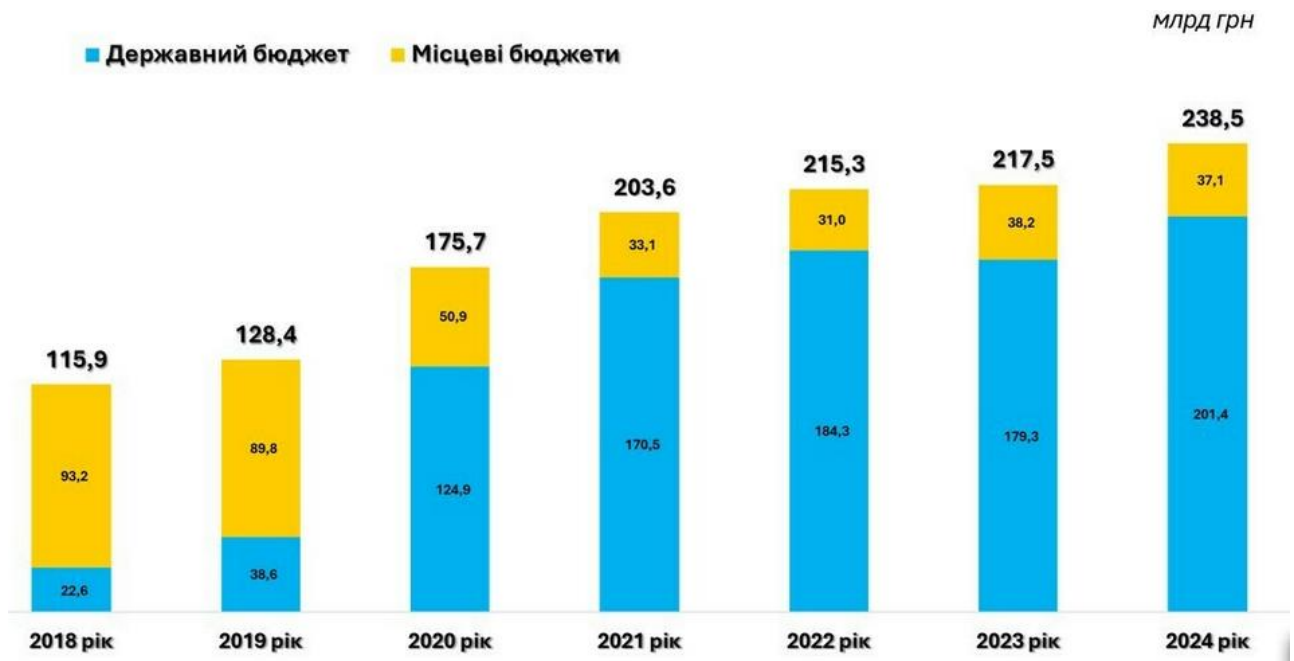

Рис. 2.13. Видатки державного і місцевих бюджетів на охорону здоров'я у 2018-2024рр. [1].

Видатки місцевих бюджетів на освіту та охорону здоров'я є важливими інвестиціями у розвиток людського капіталу, який є ключовим фактором довгострокового економічного зростання. Інвестиції в освіту сприяють підвищенню рівня знань та навичок робочої сили, що призводить до зростання продуктивності праці та інноваційної активності. Якісна система освіти забезпечує підготовку кваліфікованих кадрів, які відповідають потребам ринку праці та сприяють розвитку високотехнологічних галузей економіки. Видатки на охорону здоров'я спрямовані на забезпечення доступу населення до якісних медичних послуг.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення також займають вагомe місце у структурі місцевих бюджетів, відображаючи важливу роль місцевих органів влади у підтримці соціально вразливих верств населення. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення включають виплату різних видів соціальної допомоги, підтримку малозабезпечених верств населення, фінансування соціальних програм та установ (рис. 2.14).

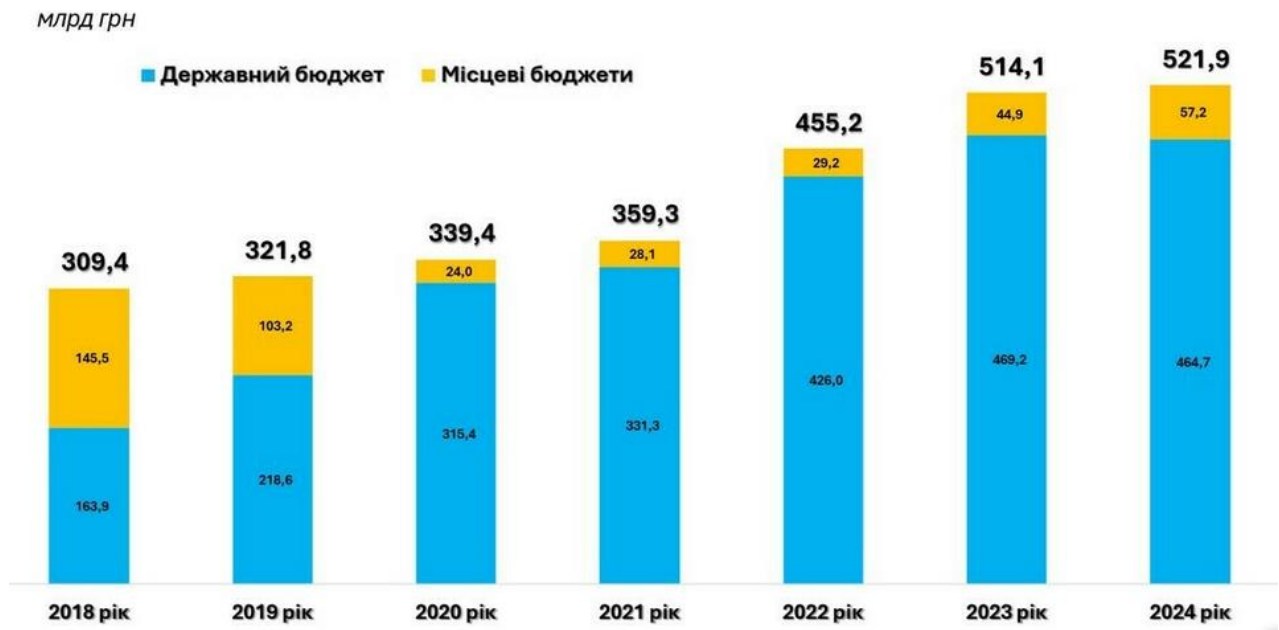

Рис. 2.14. Видатки державного і місцевих бюджетів на соціальний захист у 2018-2024рр. [1].

У сфері охорони здоров'я основне фінансове навантаження несе держава через реалізацію програми медичних гарантій. Проте, аналіз видатків місцевих бюджетів у 2024 році, загальний обсяг яких перевищує 37 млрд грн, засвідчує активну участь територіальних громад у підтримці медичних закладів та забезпеченні надання базових медичних послуг на локальному рівні.

Видатки на будівництво, регіональний розвиток та транспорт включають фінансування інвестиційних проектів, будівництво та ремонт місцевих доріг, а також підтримку транспортної інфраструктури.

Видатки на економічну діяльність, які безпосередньо спрямовані на стимулювання економічного зростання, такі як підтримка сільського господарства, промисловості та підприємництва, розвиток інфраструктури, залучення інвестицій, зазвичай займають меншу частку у структурі місцевих бюджетів. Проте, їхня роль у забезпеченні довгострокового економічного розвитку регіонів є надзвичайно важливою.

Видатки на житлово-комунальне господарство спрямовуються на забезпечення населення комунальними послугами, утримання та розвиток

комунальної інфраструктури, благоустрій територій та реалізацію енергоефективних заходів (рис. 2.15).

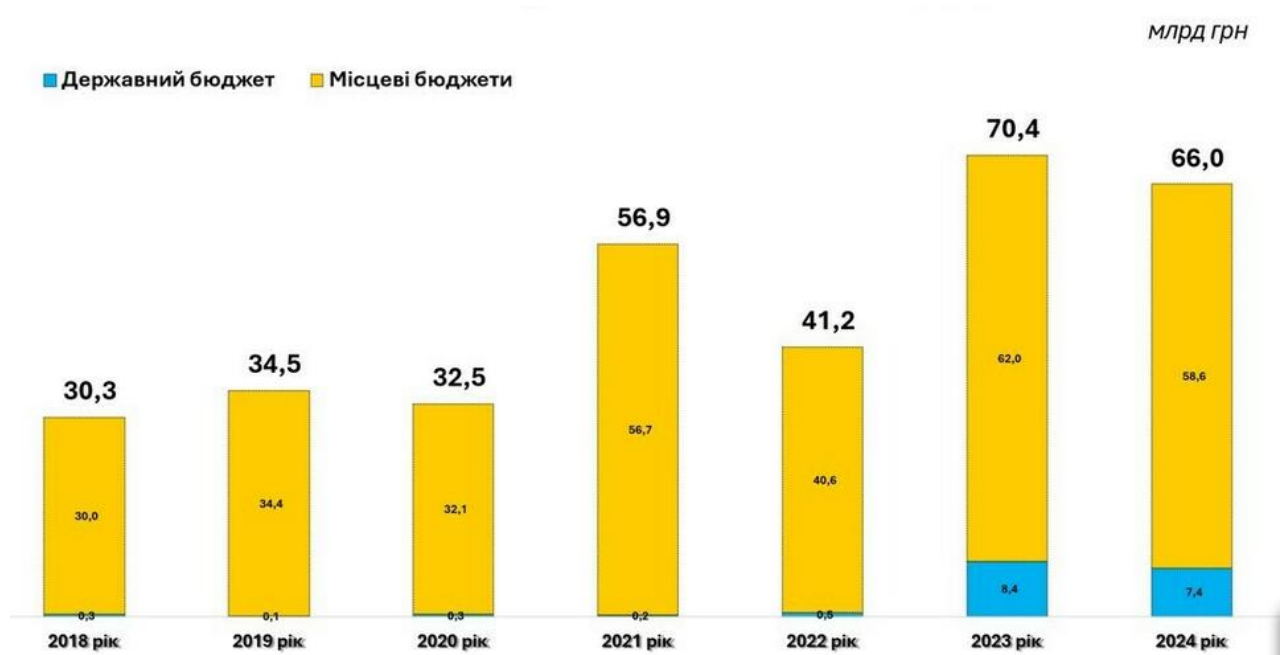

Рис. 2.15. Видатки державного і місцевих бюджетів на ЖКГ у 2018-2024рр. [1].

У 2024 році сфера житлово-комунального господарства продовжувала перебувати у зоні відповідальності органів місцевого самоврядування, що підтверджується обсягом фінансових ресурсів, виділених з місцевих бюджетів на її функціонування, який сягнув майже 59 млрд грн. Зазначений обсяг фінансування корелює з визначеними законодавством повноваженнями органів місцевого самоврядування у даній галузі.

Аналіз видатків місцевих бюджетів України за економічною класифікацією показує, що найбільшу частку становлять поточні видатки, які включають оплату праці, нарахування на заробітну плату, придбання товарів та послуг, соціальні виплати та інші поточні витрати. Переважання поточних видатків над капітальними свідчить про обмежені можливості місцевих органів влади щодо здійснення інвестицій у довгостроковий економічний розвиток регіонів. Капітальні видатки, які спрямовуються на придбання або створення нових основних засобів, нематеріальних активів, здійснення капітального будівництва та ремонту, займають меншу частку у структурі місцевих

бюджетів. Проте, саме капітальні видатки мають значний вплив на економічне зростання регіонів, оскільки сприяють оновленню та розвитку інфраструктури, підвищенню продуктивності праці та залученню інвестицій (рис. 2.16).

Рис. 2.16. Поточні та капітальні видатки по галузях у 2024 році [1].

Аналіз розподілу видатків державного та місцевих бюджетів України за 2024 рік згідно з економічною класифікацією виявляє чітку перевагу поточних асигнувань над капітальними інвестиціями у переважній більшості секторів. Така структура зумовлена переважною часткою видатків на оплату праці та поточне утримання.

Зокрема, у секторі оборони, загальний обсяг фінансування якого становить 2 304,4 млрд грн, лише 95,1 млрд грн (менше 4%) спрямовано на капітальні видатки. Аналогічна диспропорція характерна і для інших ключових напрямів. Так, у сфері забезпечення громадського порядку, безпеки та функціонування судової системи з 712 млрд грн загальних видатків на капітальні інвестиції припадає лише 75,1 млрд грн (приблизно 10,5%), що переважно спрямовано на закупівлю технічних засобів, спеціального обладнання та реалізацію інфраструктурних проектів для силових відомств. У галузі освіти, при загальному фінансуванні в 348,5 млрд грн, лише 26,6 млрд грн (близько 7,6%) асигновано на капітальні видатки, зокрема на будівництво,

реконструкцію та капітальний ремонт закладів освіти. Це є особливо критичним з огляду на нагальну потребу в модернізації освітньої інфраструктури, адаптації її до сучасних безпекових стандартів та демографічних тенденцій. Сектор економічної діяльності є винятком, де спостерігається відносна паритетність між капітальними (123 млрд грн) та поточними (133,9 млрд грн) видатками. Така структура пояснюється активізацією інвестицій у дорожню та енергетичну інфраструктуру, фінансуванням проектів відновлення об'єктів, пошкоджених внаслідок воєнних дій, а також розвитком оборонно-промислового комплексу. У сферах соціального захисту, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, а також духовного та фізичного розвитку частка капітальних асигнувань залишається на рівні 4–6%, що свідчить про пріоритетність фінансування поточного утримання порівняно з інвестиціями у розвиток. Особливу увагу привертає надзвичайно низький рівень капітальних інвестицій у сфері охорони навколишнього природного середовища – лише 0,9 млрд грн із загального обсягу фінансування у 9,5 млрд грн. Це сигналізує про недостатнє інвестування в природоохоронну інфраструктуру та заходи із захисту довкілля, незважаючи на значні екологічні ризики, зумовлені воєнними діями.

Узагальнюючи, аналіз співвідношення поточних та капітальних видатків демонструє явне домінування фінансування, спрямованого на забезпечення поточного функціонування («виживання»), на противагу інвестиціям у розвиток. Ця тенденція є об'єктивним наслідком воєнного стану, проте актуалізує потребу в розробці стратегічних планів на постконфліктний період, спрямованих на поступове відновлення оптимального балансу між поточним утриманням та капітальним оновленням. Недостатній рівень капітальних інвестицій у довгостроковій перспективі обмежуватиме можливості забезпечення належної якості публічних послуг, підтримки інфраструктурної стійкості та реалізації системного післявоєнного відновлення.

Аналіз динаміки реальних капітальних видатків у регіональному розрізі України за 2024 рік, з урахуванням інфляційних процесів, виявив

неоднорідність тенденцій. Зростання зазначеного показника зафіксовано лише у восьми адміністративно-територіальних одиницях, тоді як у решті сімнадцяти спостерігалось його реальне скорочення. Найвищі темпи приросту капітальних видатків продемонстрували Миколаївська (+58,9%), Чернігівська (+54,1%) та Київська (+23,3%) області, що може бути інтерпретовано як відображення активізації зусиль, спрямованих на відновлення інфраструктури, пошкодженої внаслідок бойових дій (рис. 2.17).

Рис.2.17. Приріст капітальних видатків у розрізі регіонів за 2021-2024 pp. [1].

Місто Київ продемонструвало найвищий абсолютний приріст капітальних видатків по країні, що становив 84,4% та досяг значення у 34,8 млрд грн. Зазначена динаміка, ймовірно, зумовлена концентрацією національних інвестиційних проєктів на території столиці та її особливим адміністративним статусом.

Водночас, у переважній більшості західних та центральних регіонів України зафіксовано зниження реальних обсягів капітальних витрат. Зокрема, у Вінницькій області скорочення склало –18,8%, у Тернопільській –19,5%, у Закарпатській –20,2%, а в Харківській –21,6%. Особливо глибоке скорочення капітальних видатків спостерігалось в Івано-Франківській (–35,4%), Херсонській (–49,2%), Донецькій (–59,9%) та Луганській (–76,9%) областях.

Зазначена тенденція частково відображає складну безпекову ситуацію в окремих регіонах, але також свідчить про загальне зниження інвестиційної активності на відповідних територіях.

Таким чином, реальний приріст капітальних видатків у 2023 році характеризується значною регіональною асиметрією та переважно концентрується в окремих областях, що або перебувають на етапі відновлення після активних бойових дій, або отримують посилену підтримку з боку центральних органів влади. Решта регіонів України відчують істотне обмеження інвестиційних можливостей, що може мати довгострокові наслідки для їхнього соціально-економічного розвитку.

Трансфери іншим бюджетам та населенню також займають значну частку у видатках місцевих бюджетів. Міжбюджетні трансфери використовуються для вирівнювання фінансової забезпеченості територіальних громад та забезпечення виконання делегованих державних повноважень. Соціальні трансфери спрямовуються на підтримку соціально незахищених верств населення.

Видатки місцевих бюджетів на розвиток інфраструктури, включаючи транспортну, енергетичну, комунальну та соціальну інфраструктуру, мають безпосередній вплив на економічне зростання регіонів. Розвинена інфраструктура сприяє зниженню транспортних витрат, підвищенню доступності до ринків збуту та ресурсів, покращенню умов для ведення бізнесу та залученню інвестицій. Інвестиції в інфраструктуру також створюють нові робочі місця у будівельній галузі та суміжних секторах економіки. Якісна транспортна інфраструктура, включаючи дороги, мости, залізничні колії та аеропорти, забезпечує ефективне переміщення товарів та послуг, сприяє розвитку торгівлі та туризму. Розвинена енергетична інфраструктура, включаючи системи електропостачання, газопостачання та теплопостачання, забезпечує надійне енергопостачання підприємств та населення, що є необхідною умовою для економічної діяльності.

Розвиток комунальної інфраструктури, включаючи системи водопостачання, водовідведення та поводження з відходами, є важливим фактором забезпечення належних санітарно гігієнічних умов проживання населення та функціонування підприємств. Інвестиції в соціальну інфраструктуру, включаючи будівництво та реконструкцію шкіл, дитячих садків, лікарень, культурних та спортивних об'єктів, сприяють розвитку людського капіталу та підвищенню якості життя населення, що також позитивно впливає на економічний розвиток регіонів.

Аналіз структури видаткової частини бюджетів місцевого самоврядування України у 2024 році виявляє помітну присутність інвестиційних складових, спрямованих на розвиток інфраструктури. До них належать внески до статутних капіталів підприємств комунального сектору, фінансова підтримка закладів охорони здоров'я та соціального захисту населення, асигнування на ремонт і утримання дорожньо-транспортної мережі, заходи з територіальної оборони, а також інвестиції в культурну та спортивну інфраструктуру, зокрема фінансування мистецьких шкіл, клубних закладів, дитячо-юнацьких спортивних шкіл та програм соціальної підтримки на рівні територіальних громад (рис. 2.18).

Отже, бюджетна політика місцевого самоврядування у 2024 році характеризується першочерговою орієнтацією на забезпечення базових публічних послуг, підтримку функціонування системи освіти, соціальної сфери, житлово-комунального господарства, а також збереження та розвиток культурної та спортивної інфраструктури. Зазначений розподіл відображає як нормативно визначені зобов'язання територіальних громад перед їхніми мешканцями, так і об'єктивні обмеження наявних фінансових ресурсів, що зумовлює необхідність збалансування між оперативним задоволенням поточних потреб та реалізацією стратегічних інвестиційних пріоритетів.

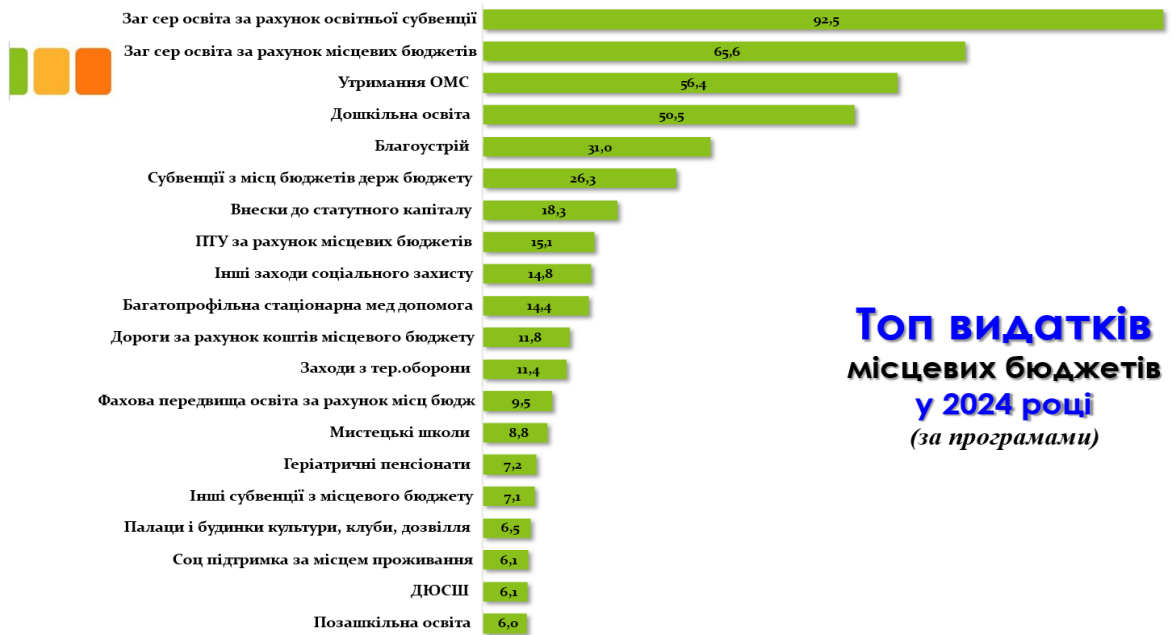

Рис. 2.18. Видатки місцевих бюджетів за програмною класифікацією у 2024 році [1].

Аналіз динаміки видатків місцевих бюджетів у розрізі регіонів України виявляє значні відмінності між регіонами за обсягами та темпами зростання бюджетних видатків. Ці відмінності можуть бути зумовлені різними факторами, такими як рівень соціально-економічного розвитку регіонів, демографічна ситуація, особливості місцевої економіки, а також рівень фінансової самостійності місцевих бюджетів та обсяги отриманих міжбюджетних трансфертів.

Регіони з вищим рівнем економічного розвитку, як правило, мають більші обсяги власних доходів та, відповідно, більші можливості для здійснення бюджетних видатків. Водночас, регіони з менш розвиненою економікою значною мірою залежать від міжбюджетних трансфертів з державного бюджету. Аналіз динаміки видатків у розрізі функціональної класифікації також виявляє певні регіональні особливості у пріоритетності бюджетних видатків. Наприклад, регіони з більшою часткою сільського населення можуть мати вищу питому вагу видатків на підтримку сільського господарства.

2.3. Ідентифікація векторів впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону

В умовах децентралізації фінансові ресурси, акумульовані на місцевому рівні, набувають особливого значення як інструмент стимулювання економічної активності, залучення інвестицій та підвищення рівня життя населення. Розуміння механізмів, через які місцеві бюджети впливають на економічне зростання, є ключовим для формування ефективної регіональної політики та оптимізації використання наявних фінансових ресурсів. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених проблемам регіонального розвитку та місцевих фінансів, питання ідентифікації конкретних векторів впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіонів залишається дискусійним та потребує подальшого поглибленого аналізу. Ідентифікація та систематизація основних векторів впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону дозволить розширити теоретичні уявлення про механізми фіскального впливу на регіональний розвиток та розробити практичні рекомендації щодо підвищення ефективності бюджетної політики на місцевому рівні.

Вплив місцевих бюджетів на економічне зростання регіону здійснюється через низку взаємопов'язаних векторів, які можна класифікувати на прямі та непрямі.

Прямі вектори впливу:

1. Державні закупівлі товарів та послуг: Витрати місцевих бюджетів на закупівлю товарів та послуг у місцевих підприємств створюють прямий попит на їхню продукцію, сприяючи збільшенню обсягів виробництва, доходів та зайнятості в регіоні. Мультиплікативний ефект державних закупівель може призвести до подальшого зростання економічної активності за рахунок вторинних витрат та інвестицій.

2. Інвестиції в публічну інфраструктуру: Фінансування з місцевих бюджетів будівництва та модернізації транспортної, енергетичної, комунальної та соціальної інфраструктури є важливою умовою для залучення приватних

інвестицій, підвищення продуктивності праці та покращення якості життя населення. Розвинена інфраструктура знижує транзакційні витрати підприємств, полегшує доступ до ринків збуту та ресурсів, а також підвищує привабливість регіону для проживання та ведення бізнесу.

3. Пряма фінансова підтримка підприємництва: Надання місцевими органами влади грантів, субсидій, пільгових кредитів та інших форм фінансової підтримки місцевим підприємствам, особливо малому та середньому бізнесу, може стимулювати їхній розвиток, інноваційну діяльність та створення нових робочих місць. Така підтримка може бути особливо важливою на початкових етапах розвитку підприємств або для реалізації інвестиційних проектів з високим соціально-економічним ефектом.

Непрямі вектори впливу:

1. Інвестиції в людський капітал. Фінансування з місцевих бюджетів закладів освіти, охорони здоров'я, культури та спорту сприяє підвищенню рівня освіти, кваліфікації та здоров'я населення, що є ключовими факторами зростання продуктивності праці та інноваційного потенціалу регіону. Інвестиції в людський капітал забезпечують формування висококваліфікованої робочої сили, здатної адаптуватися до технологічних змін та генерувати нові знання.

2. Створення сприятливого бізнес-середовища. Витрати місцевих бюджетів на покращення адміністративних послуг, спрощення регуляторних процедур, забезпечення правопорядку та розвиток інституційної інфраструктури сприяють зниженню адміністративних бар'єрів, зменшенню корупції та підвищенню рівня довіри між бізнесом та владою. Сприятливе бізнес-середовище стимулює підприємницьку активність, залучає внутрішні та зовнішні інвестиції та сприяє економічному зростанню.

3. Підтримка наукових досліджень та інновацій. Фінансування з місцевих бюджетів науково-дослідних установ, інноваційних центрів та програм підтримки інноваційної діяльності сприяє розвитку науково-технічного потенціалу регіону, комерціалізації наукових розробок та впровадженню нових технологій у виробництво. Розвиток інноваційної

екосистеми є важливим фактором підвищення конкурентоздатності регіональної економіки в довгостроковій перспективі.

4. Перерозподіл доходів та зменшення соціальної нерівності. Витрати місцевих бюджетів на соціальні програми, такі як виплати соціальної допомоги, субсидії на житлово-комунальні послуги та підтримка малозабезпечених верств населення, сприяють зменшенню соціальної нерівності та підвищенню рівня соціальної згуртованості в регіоні. Зменшення соціальної нерівності може мати позитивний вплив на економічне зростання за рахунок підвищення рівня довіри, зниження соціальної напруги та розширення внутрішнього попиту.

5. Стимулювання міжрегіональної співпраці та залучення зовнішніх ресурсів. Витрати місцевих бюджетів на розвиток партнерських відносин з іншими регіонами та міжнародними організаціями, участь у спільних проектах та залучення грантової допомоги можуть сприяти розширенню економічних зв'язків, обміну досвідом та залученню додаткових фінансових ресурсів для регіонального розвитку.

Ефективність впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону залежить від низки факторів, включаючи:

1. Якість управління місцевими фінансами (прозорість бюджетного процесу, ефективність планування та виконання бюджету, належний фінансовий контроль та підзвітність є ключовими умовами для раціонального використання бюджетних коштів та досягнення бажаних результатів).

2. Інституційне середовище (рівень розвитку місцевого самоврядування, якість адміністративних послуг, рівень корупції та захищеність прав власності суттєво впливають на інвестиційну привабливість регіону та ефективність використання бюджетних ресурсів для стимулювання економічного зростання).

3. Стратегічне планування розвитку регіону (наявність чіткої стратегії соціально-економічного розвитку регіону, яка визначає пріоритетні напрями використання бюджетних коштів та узгоджує дії різних зацікавлених сторін, є важливою умовою для досягнення довгострокових цілей розвитку).

4. Рівень залучення громадськості (залучення мешканців регіону, представників бізнесу та громадських організацій до процесу формування та виконання місцевих бюджетів сприяє підвищенню рівня довіри до влади, забезпеченню врахування потреб різних соціальних груп та підвищенню ефективності бюджетних витрат).

5. Зовнішні фактори (макроекономічна ситуація в країні, міжрегіональна конкуренція, глобальні економічні тенденції та інші зовнішні фактори можуть суттєво впливати на економічний розвиток регіону та ефективність місцевої бюджетної політики).

Ідентифікація векторів впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону є важливим завданням для наукового дослідження та практичної діяльності органів місцевого самоврядування. Аналіз теоретичних засад та систематизація основних векторів впливу, включаючи державні закупівлі, інвестиції в інфраструктуру, пряму підтримку підприємництва, інвестиції в людський капітал, створення сприятливого бізнес-середовища, підтримку наукових досліджень та інновацій, перерозподіл доходів та стимулювання міжрегіональної співпраці, дозволяє глибше зрозуміти механізми фіскального впливу на регіональний розвиток. Ефективність цих векторів залежить від низки факторів, включаючи якість управління місцевими фінансами, інституційне середовище, стратегічне планування, рівень залучення громадськості та зовнішні фактори.

Важливим вектором впливу місцевих бюджетів на економічне зростання регіону є розроблення стратегії розвитку громади, яка має ґрунтуватися на концептуальних підходах до поетапного удосконалення управління економічним зростанням території. Це спростить процеси планування та позитивно вплине на формування рішень щодо подальшої діяльності [10, с. 145].

Для ефективної розробки стратегії економічного розвитку регіону вихідною інформацією є комплексний соціально-економічний аналіз відповідної території. Загальна діагностика поточного стану передбачає

визначення траєкторії та специфіки місцевого економічного розвитку. Це критично важливо, оскільки після об'єднання значний економічний потенціал більшості регіонів реалізується недостатньо. Отже, для поетапного планування стратегії виникає необхідність у формуванні важливих питань та висновків щодо поточних аспектів життєдіяльності території, а саме: визначення поточного етапу економічного розвитку місцевості; ідентифікація наявності або відсутності певної ресурсної складової; оцінка перспектив розвитку суб'єктів господарювання та економічної активності мешканців території; аналіз привабливості громади для потенційних інвесторів та міжнародних донорів.

Комплексний підхід до управління та ефективність заходів органів місцевого самоврядування (ОМС) щодо реалізації політики місцевого економічного розвитку (МЕР) визначають подальший успіх економічного зростання регіону. Цей підхід ґрунтується на співпраці влади, бізнесу та населення шляхом врахування інтересів усіх учасників процесу. Основними заходами впливу ОМС на прискорення економічного зростання є:

1. Підтримка розвитку підприємницького середовища. ОМС можуть активно сприяти розвитку бізнесу через: створення сприятливих умов для функціонування малого та середнього бізнесу; надання цільових податкових та кредитних пільг; сприяння участі бізнес-структур у державних та міжнародних програмах розвитку; створення центрів підтримки підприємництва; спрощення умов отримання дозвільних документів та договорів; навчальний, консультаційний та інформаційний супровід підприємців.

2. Джерела фінансування місцевого економічного розвитку. Реалізація політики місцевого економічного розвитку значною мірою залежить від диверсифікації джерел фінансування: бюджетні кошти: цільові субвенції та місцеві програми, локальні замовлення, податкове стимулювання; кредитні ресурси: кредити банків та мікрофінансових організацій, надання місцевих гарантій; інвестиційні ресурси: створення індустріальних, інвестиційних та логістичних парків, бізнес-інкубаторів; грантові кошти: грантові проекти

міжнародних донорських організацій, міжнародна технічна допомога, кошти в рамках соціальної відповідальності бізнесу, благодійні внески.

3. Інституції місцевого розвитку. Важливу роль відіграють інституції місцевого розвитку, такі як центри послуг для бізнесу. Їх діяльність спрямована на активізацію всіх учасників місцевого економічного розвитку для вирішення суспільних викликів та створення нових можливостей для громади. Метою є розвиток підприємництва через підтримку у створенні бізнес-планів та їх реалізації у власній підприємницькій діяльності. Це забезпечить формування нових бізнес-структур, створення нових робочих місць та прискорить економічне зростання регіону.

4. Брендинг (реклама) місцевості. Ефективний брендинг території передбачає: впровадження сучасних інноваційних технологій та засобів місцевої маркетингової комунікації (зв'язки з громадськістю, реклама, електронна торгівля, розвиток туристичного напрямку, збір та аналіз відгуків клієнтів/покупців); формування територіального управління, лояльного до бізнесу; посередництво у контактах та кооперації; формування мережі партнерства бізнес-структур. Бренд громади визначає її особливість та унікальність, що дозволяє розширити інформацію про сфери діяльності та галузі виробництва місцевості.

5. Міжмуніципальне співробітництво. Співробітництво громади полягає у встановленні та розвитку партнерських відносин як між громадами України, так і з громадами інших держав. Реалізація інструментів місцевого економічного розвитку безпосередньо впливає на підтримку та розвиток бізнесу, сприяє підвищенню привабливості громади та формуванню її позитивного іміджу, а також забезпечує залучення зовнішніх ресурсів та інвестицій.

Для досягнення успішного довгострокового результату економічного зростання регіонів важливим аспектом є партнерство бізнес-середовища та ОМС у спільному баченні та визначенні напрямів розвитку в контексті довгострокового стратегічного планування.

РОЗДІЛ ІІІ. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ

Економічне зростання регіонів є фундаментальною передумовою сталого розвитку держави загалом. У контексті децентралізації фінансових ресурсів та розширення повноважень органів місцевого самоврядування, місцеві бюджети набувають особливого значення як інструмент активізації господарської діяльності на територіальному рівні. Ефективне використання бюджетних коштів на місцевому рівні здатне забезпечити мультиплікативний вплив на ключові макроекономічні показники регіону, сприяючи збільшенню валового регіонального продукту, зростанню інвестиційної привабливості, створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя населення. Однак, практика формування та виконання місцевих бюджетів в Україні свідчить про наявність значного потенціалу для підвищення їх ефективності з метою стимулювання економічного зростання.

З метою оптимізації впливу місцевих бюджетів на економічний розвиток регіонів, доцільно впровадити комплекс взаємопов'язаних практичних рекомендацій, що охоплюють удосконалення як доходної, так і видаткової частин місцевих фінансових планів, а також міжбюджетних відносин та механізмів управління бюджетним процесом.

У сфері формування доходної бази місцевих бюджетів першочерговим завданням є забезпечення її стабільності та зростання. Для цього необхідно реалізувати низку заходів, спрямованих на розширення власної податкової бази територіальних громад. Одним із ключових напрямів є активізація роботи з виявлення та залучення до оподаткування незареєстрованих об'єктів нерухомості та земельних ділянок. Проведення інвентаризації майна, оновлення кадастрових даних та вдосконалення механізмів контролю за сплатою майнових податків сприятиме збільшенню надходжень до місцевих бюджетів.

Важливим аспектом є також підвищення ефективності адміністрування місцевих податків та зборів. Оптимізація організаційної структури відповідних підрозділів органів місцевого самоврядування, впровадження сучасних інформаційних технологій для обліку та контролю за платежами, а також посилення взаємодії з контролюючими органами державного рівня дозволять мінімізувати рівень податкової заборгованості та збільшити фактичні надходження до бюджетів.

Залучення додаткових джерел фінансування також є важливим резервом для зростання доходної бази місцевих бюджетів. Розвиток державно-приватного партнерства у реалізації інфраструктурних та інших інвестиційних проєктів, залучення грантових коштів від міжнародних організацій та фондів, а також активізація муніципальних запозичень на прозорих та економічно обґрунтованих умовах можуть стати вагомим доповненням до власних доходів територіальних громад.

У контексті підвищення ефективності видаткової політики місцевих бюджетів ключовим є забезпечення її спрямованості на пріоритетні напрями, що мають безпосередній вплив на економічне зростання регіону. До таких напрямів належать інвестиції в розвиток інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури. Модернізація транспортних мереж, будівництво та реконструкція об'єктів комунальної інфраструктури, розвиток енергоефективності сприяють підвищенню інвестиційної привабливості регіону та створенню сприятливих умов для ведення бізнесу.

Значну роль у стимулюванні економічного зростання відіграють видатки на розвиток людського капіталу. Інвестиції в якісну освіту, професійну підготовку та перекваліфікацію кадрів, розвиток системи охорони здоров'я, підтримка культурних та спортивних ініціатив сприяють підвищенню продуктивності праці, формуванню кваліфікованої робочої сили та покращенню якості життя населення, що є важливими факторами сталого економічного розвитку.

Підтримка підприємницької діяльності на місцевому рівні також є важливим напрямом ефективного використання бюджетних коштів. Реалізація програм підтримки малого та середнього бізнесу, надання пільгових умов для започаткування та розвитку власної справи, створення бізнес-інкубаторів та технопарків сприяють активізації підприємницької ініціативи, створенню нових робочих місць та збільшенню надходжень до місцевих бюджетів.

Для забезпечення результативності видаткової політики необхідно впроваджувати програмно-цільовий метод бюджетування, який передбачає чітке визначення цілей та завдань бюджетних програм, встановлення конкретних показників їх виконання та проведення регулярної оцінки досягнутих результатів. Це дозволить підвищити обґрунтованість бюджетних рішень та забезпечити ефективне використання бюджетних коштів.

Підвищення прозорості та підзвітності використання бюджетних коштів є важливим елементом забезпечення ефективності місцевих бюджетів. Забезпечення вільного доступу громадськості до інформації про формування та виконання місцевих бюджетів, проведення публічних обговорень бюджетних ініціатив, а також запровадження ефективних механізмів громадського контролю сприяють підвищенню довіри населення до органів місцевого самоврядування та запобіганню неефективному використанню бюджетних коштів.

Залучення громадськості до процесу формування та контролю виконання місцевих бюджетів є важливим інструментом підвищення їх ефективності. Врахування думки мешканців територіальних громад при визначенні пріоритетних напрямів бюджетних видатків, залучення представників громадськості до роботи бюджетних комісій та проведення громадських аудитів сприяють підвищенню обґрунтованості бюджетних рішень та забезпеченню їх відповідності потребам місцевої громади.

У сфері міжбюджетних відносин важливим є забезпечення збалансованості фінансових ресурсів на різних рівнях публічної влади та стимулювання фінансової самостійності місцевих бюджетів. Оптимізація

системи трансфертів шляхом запровадження чітких та прозорих критеріїв їх розподілу, а також надання місцевим бюджетам більшої фінансової автономії у формуванні власної доходної бази сприятимуть підвищенню їх відповідальності за ефективне використання бюджетних коштів та стимулюватимуть пошук додаткових джерел надходжень.

Розвиток співробітництва між органами місцевого самоврядування є важливим фактором підвищення ефективності використання місцевих бюджетів. Реалізація спільних інфраструктурних та інвестиційних проектів, обмін кращими практиками у сфері бюджетного управління, а також координація дій у питаннях соціально-економічного розвитку сприятимуть більш ефективному використанню наявних ресурсів та досягненню синергетичного ефекту.

Підвищення якості управління місцевими фінансами є ключовою передумовою ефективного використання місцевих бюджетів для стимулювання економічного зростання регіонів. Впровадження сучасних методів фінансового планування та прогнозування, посилення внутрішнього фінансового контролю та аудиту, а також підвищення кваліфікації працівників фінансових органів місцевого самоврядування сприятимуть покращенню якості бюджетного менеджменту та забезпеченню ефективного використання бюджетних коштів.

Впровадження зазначених практичних рекомендацій потребує комплексного підходу та узгоджених дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, представників бізнесу та громадськості. Системна реалізація цих заходів дозволить підвищити ефективність використання місцевих бюджетів, забезпечити їх спрямованість на пріоритетні напрями економічного розвитку регіонів та створити сприятливі умови для сталого економічного зростання на місцевому рівні, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню конкурентоздатності національної економіки в цілому. Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на оцінку впливу окремих інструментів бюджетної політики на економічне зростання конкретних регіонів

з урахуванням їх специфічних соціально-економічних характеристик та інституційного середовища.

Повоєнна адаптація українських громад до європейської інтеграції вимагає нового підходу, зосередженого на подоланні перешкод для трансферу технологій, розвитку підприємництва та повернення мігрантів, аби запобігти виснаженню економічного потенціалу. Важливо враховувати унікальні соціально-економічні та просторові характеристики кожної громади для раціонального управління. Наприклад, сільські громади мають інвестувати в органічне виробництво, гірські – розвивати туризм та ремесла у співпраці з ЄС, міські – модернізувати інфраструктуру та диверсифікувати бізнес, а прикордонні – зміцнювати транскордонне співробітництво.

Ключовим викликом, що загострився через війну, є зниження якості людського капіталу внаслідок міграції, мобілізації та втрати роботи. Для стимулювання позитивних змін на шляху до ЄС пріоритетними є поширення знань та навичок, перекваліфікація, впровадження сучасних бізнес-технологій та залучення молоді до управління і громадської діяльності. Спільні освітні проекти з країнами ЄС мають забезпечити довгострокове підвищення якості людського та соціального капіталу, покращити управління, знизити соціальну напруженість, розвинути підприємницькі навички у молоді, а також сприяти залученню інвестицій та сталому розвитку.

В систематизованому вигляді коло основних проблем у розвитку територіальних громад України та пріоритетних напрямів їх нівелювання представлені на рис. 3.1.

В контексті євроінтеграційних пріоритетів України, суттєвого значення набувають суспільно-психологічні трансформації в територіальних громадах. Військовий конфлікт сприяв ескалації проявів опортуністичної поведінки серед населення, що виявляється у звинуваченнях на адресу органів влади за недостатню ефективність, при одночасному небажанні значної частини громадян змінювати усталені моделі поведінки та відмовлятися від деструктивних стереотипів у вирішенні особистих проблем.

Рис. 3.1. Основні виклики для економічного розвитку територіальних громад України з погляду перспектив їх повоєнного відновлення [30, с.5].

Ця проблема, що має інституційну природу, поглиблюється низкою супутніх інституційних деформацій, характерних для багатьох українських громад. До таких деформацій належать: деструктивний вплив інституційних рудиментів у системі взаємодії між органами місцевого самоврядування, регіональними та державними органами влади; інерційність мислення управлінських кадрів та працівників органів місцевого самоврядування; а також низький рівень якості соціального капіталу, що проявляється у поширенні тіньових економічних операцій та недостатньо розвиненій культурі міжсекторного і міжмуніципального співробітництва (рис. 3.2).

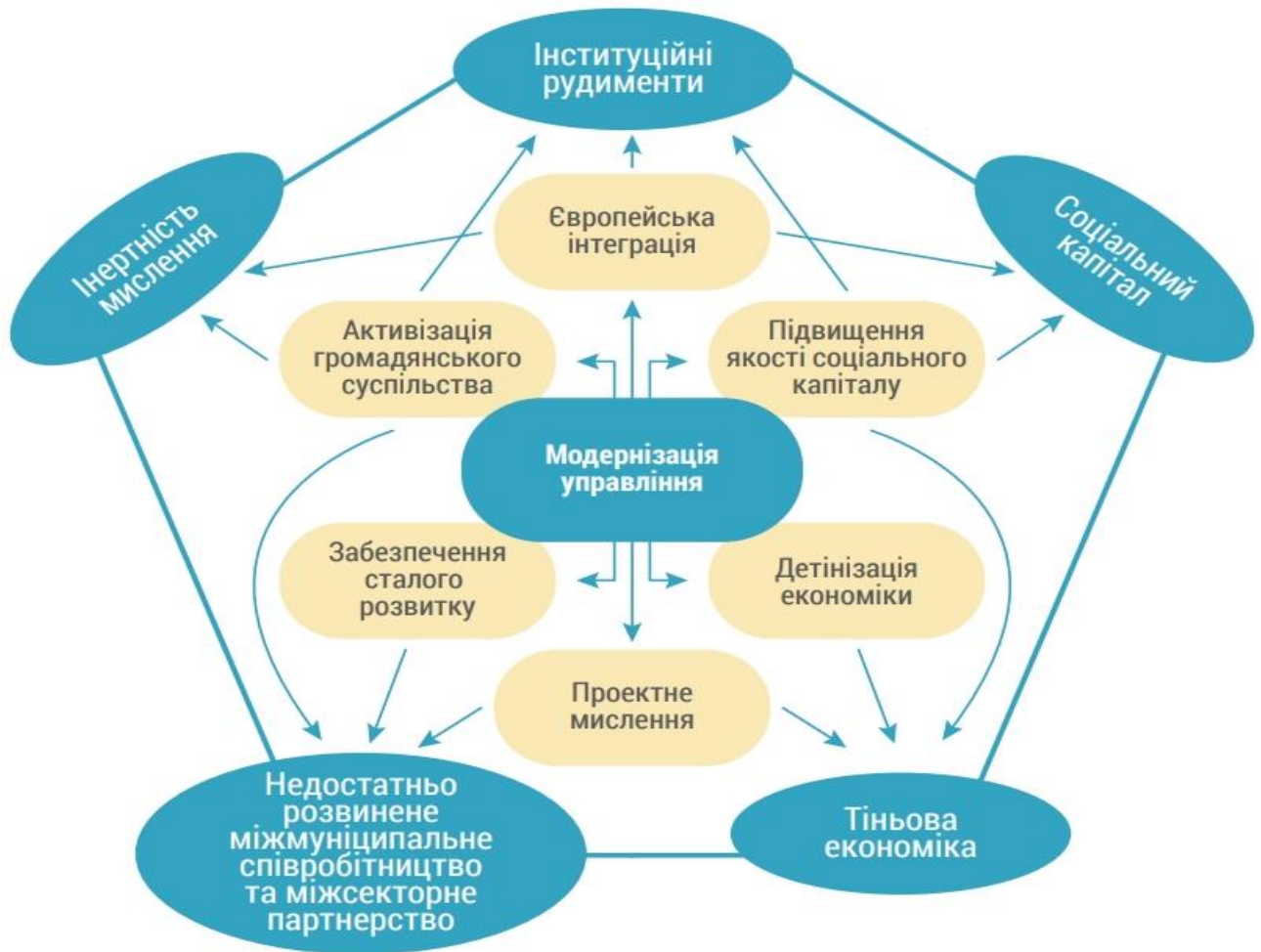

Рис. 3.2. Проблеми управління територіальними громадами України як засіб подолання наявних проблем їх розвитку в контексті повоєнного відновлення [30, с.6].

Інституційні рудименти, асоційовані з функціонуванням місцевого самоврядування, детермінують зниження спроможності відповідних органів здійснювати реальний вплив на процеси економічного розвитку громад. Даний феномен зумовлений персистенцією формальних та неформальних інституційних бар'єрів, зокрема нестабільністю нормативно-правової бази, значною фінансовою залежністю від трансфертів з державного бюджету та обмеженими повноваженнями в адмініструванні місцевих податків і зборів. Наслідком цього є зміщення акцентів в управлінській діяльності самоврядних інституцій у бік бюрократизації процесів, орієнтованих переважно на оптимізацію взаємодії з органами державної влади. При цьому на другий план

відсувається критерій управлінської ефективності, що корелює зі спроможністю генерувати належні результати у сферах залучення інвестицій, комунікацій з громадськістю та інститутами громадянського суспільства, територіального маркетингу та брендингу, а також формування сучасного іміджу громади.

Інерційність мислення керівного складу громад, працівників органів місцевого самоврядування та депутатського корпусу, що формувалася та вкорінювалася в Україні протягом тривалого історичного періоду, справляє не менш деструктивний вплив. Значна кількість очільників громад, їхніх заступників та рядових співробітників, які пройшли етапи кар'єрного зростання в пострадянському управлінському середовищі з його характерними стереотипами адміністративної поведінки, часто екстраполують ці моделі на сучасні реалії. Як наслідок, місцева влада може сприйматися її носіями не стільки як інструмент вирішення економічних проблем громади, скільки як засіб реалізації особистих амбіцій (кар'єрних, політичних, фінансових) або ж як сфера рутинної бюрократичної діяльності. За таких умов об'єктивно спостерігається зниження управлінської ефективності органів місцевого самоврядування.

Низька якість соціального капіталу в громадах значною мірою є наслідком двох вищезазначених проблем. Водночас, в умовах воєнного стану ця проблема частково загострилася, зокрема через значну кількість мобілізованих, загиблих та постраждалих осіб унаслідок бойових дій. Відтак, рівень довіри мешканців громад, включно з представниками місцевого бізнесу, до інститутів влади загалом та до органів місцевого самоврядування зокрема, зазнає зниження. Як наслідок, керівництво громад втрачає ефективний зворотний зв'язок щодо реальних потреб різних груп місцевого населення та суб'єктів господарювання. Більше того, часто спостерігається відсутність практики обговорення важливих управлінських рішень з громадськістю. У таких випадках виникає ситуація, за якої місцева влада, громада та бізнес функціонують у відносно ізольованих реальностях, а мешканці стають

заручниками конфліктів у владному та підприємницькому середовищах, що не сприяє формуванню довіри ані до місцевої влади, ані до бізнесу.

Феномен тіньової економіки, що являє собою реакцію суб'єктів господарювання на недоліки регуляторного середовища та неефективну фінансову політику держави, є усталеною проблемою не лише в Україні, але й у розвинених економіках світу. У вітчизняному контексті генезис даної проблеми сягає періоду тотальної централізації влади радянської доби, проте її інтенсифікація спостерігалася на пострадянському етапі розвитку, що характеризувався системною тенденцією до ухилення від оподаткування.

В умовах широкомасштабної військової агресії, яка зумовила посилення централізації владних повноважень та зростання регуляторного тиску на бізнес-середовище, територіальні громади України зіткнулися з актуалізацією процесів неформальної зайнятості та незареєстрованого підприємництва. Це явище частково лімітує їх фінансову спроможність та створює значні перешкоди на шляху імплементації цивілізованих практик публічного адміністрування, характерних для європейських держав. Відтак, на постконфліктному етапі розвитку зазначена проблема здатна суттєво уповільнити адаптацію українських громад до управлінських та інституційних стандартів Європейського Союзу, зокрема в аспекті підвищення рівня прозорості влади та впровадження принципів субсидіарності й солідарності в системі місцевого самоврядування.

До переліку викликів та проблем, що стримують прогрес сучасних українських громад у контексті їх повоєнного відновлення та європейської інтеграції, слід також віднести недостатній рівень розвитку культури міжмуніципального співробітництва та міжсекторного партнерства. З одного боку, це є наслідком вищезазначених факторів, а з іншого – має власну детермінованість, зумовлену переважно укоріненими ментальними стереотипами. Зокрема, для місцевого самоврядування в Україні характерна тенденція до персоналізму, де владні повноваження часто сприймаються як атрибут лідерства, що обумовлює опірність до розподілу влади та розвитку

партисипативних практик. Особливої гостроти ця проблема набула на початковому етапі адміністративно-територіальної реформи, коли процес формування спроможних громад шляхом об'єднання наштовхувався на протидію керівників окремих територіальних одиниць. В умовах воєнного стану ця проблема знову актуалізувалася, оскільки ефективність представлення та реалізації інтересів громади на регіональному та національному рівнях часто залежить від особистих якостей керівника. Однак у довгостроковій перспективі така ситуація може мати негативні наслідки, особливо за умов зміни управлінських пріоритетів на повоєнному етапі розвитку, коли ключовим стане вміння налагоджувати комунікацію та досягати консенсусу з сусідніми громадами, представниками бізнесу та громадським сектором для спільного вирішення нагальних проблем.

Ще одним напрямом підвищення ефективності стратегування в територіальних громадах України з огляду на пріоритети повоєнної модернізації їх економіки в умовах європейської інтеграції, є поєднання зусиль органів місцевого самоврядування та бізнесу в контексті активізації державно-приватного партнерства, у тому числі за рахунок фінансування відповідних проєктів за грантові та кредитні ресурси. При цьому важливо забезпечити трансфер у громади нових знань і технологій, а також надання їм технічної, інституційної та консультаційної підтримки [61, с. 12].

Таким чином, окреслені чинники та проблеми здатні чинити довготривалий негативний вплив на якість управління громадами, проєктуючись на постконфліктний період їх розвитку, зокрема через зростання трансакційних витрат на етапах прийняття та впровадження управлінських рішень. Інституційні рудименти можуть відтворюватися в стереотипах бюрократичної моделі управління, інертність мислення та недостатній рівень людського й соціального капіталу – обмежувати інноваційний потенціал місцевого самоврядування, а тіньова економіка неминуче супроводжуватиметься опортуністичною поведінкою резидентів та підприємців, провокуючи конфлікти інтересів. У свою чергу, прогалини в

міжмуніципальному та міжсекторному партнерстві створюють загрозу блокування синергетичних ефектів, необхідних для стимулювання економічного розвитку громад.

Враховуючи вищезазначене, формування сучасної системи управління розвитком територіальних громад України, що базується на ефективній взаємодії між рівнями публічної влади та на засадах міжсекторного партнерства й міжмуніципального співробітництва, які є характерними для держав-членів ЄС, є вагомим пріоритетом для нарощування економічного потенціалу українських громад на повоєнному етапі їх розвитку в контексті євроінтеграційного курсу держави.

ВИСНОВКИ

В сучасних умовах регіональні органи влади мають виконувати подвійну функцію щодо стимулювання повоєнної економічної модернізації територіальних громад (ТГ), розташованих на відповідних територіях. З одного боку, вони повинні здійснювати важливу координаційну функцію, спрямовану на збалансування пріоритетів місцевого, субрегіонального та регіонального розвитку. З іншого боку, вони мають виступати посередником у взаємодії між ТГ та органами державної влади України, підвищуючи ефективність таких взаємодій.

У цьому контексті до пріоритетних завдань органів регіональної влади слід віднести такі напрями.

1. Формування регіональних інноваційних екосистем. Необхідним є створення регіональних інноваційних екосистем за участі регіональних кластерів, наукових і технологічних парків, закладів вищої освіти регіону, а також наявних бізнес-інкубаторів та стартап-акселераторів. Першочергова увага регіональних органів влади має приділятися формуванню мережі ефективних ділових комунікацій між цими суб'єктами, а також сприянню їхній взаємодії з відповідними міністерствами та відомствами.

2. Впровадження сучасних механізмів співпраці з професійно-технічною освітою. Важливо впроваджувати сучасні механізми співпраці місцевого бізнесу із закладами професійно-технічної освіти регіону. Це охоплює:

- Розвиток навчально-практичних центрів на базі закладів професійно-технічної освіти, оснащення їх приміщень сучасною технікою.
- Створення передумов для започаткування спільних із бізнесом програм перекваліфікації кадрів та короткострокових навчальних курсів з робітничих спеціальностей.
- Сприяння переходу закладів професійно-технічної освіти у спільну власність громад, які користуються їхніми послугами. Це активізує співпрацю з роботодавцями у підготовці фахівців робітничих спеціальностей та поширює практику дуальної освіти, що поєднує навчання у закладі та на виробництві.

Одночасно слід звернути увагу на запуск бакалаврських програм в університетах, спільно з представниками бізнес-середовища та наявними регіональними кластерами (наприклад, ІТ, агро-індустріальними, харчопереробними, туристичними, деревообробними та меблевими, транспортно-логістичними, будівельними, оборонними).

3. Стимулювання міжмуніципального співробітництва. Необхідно стимулювати міжмуніципальне співробітництво територіальних громад, зокрема шляхом створення субрегіональних точок економічного зростання на базі виробничих кластерів та послугових мереж, орієнтованих на формування нових ланцюгів доданої вартості. Важливим є розвиток взаємовигідного співробітництва громад у межах регіональних агломерацій. Доцільно акцентувати увагу на синергії міжмуніципальної співпраці та розробці й реалізації низки субрегіональних проєктів, спрямованих на розбудову та модернізацію туристичної й транспортно-логістичної інфраструктури громад, облаштування нових туристичних дестинацій, будівництво екологічно безпечних полігонів твердих побутових відходів, а також сучасних сміттесортувальних та сміттєпереробних підприємств, об'єктів відновлюваної енергетики.

4. Формування розгалужених систем регіонального брендингу. Актуальним є створення розгалужених систем регіонального брендингу, орієнтованих на просування економічних інтересів як регіону загалом, так і його окремих складових, включаючи субрегіональні господарські підсистеми та окремі ТГ. Наприклад, у передгірних і гірських районах українських Карпат регіональний брендинг має спрямовуватися на популяризацію туристичного бізнесу, виділяючи місце кожної громади у створенні сучасних туристичних продуктів. У сільськогосподарських регіонах брендинг повинен не лише окреслювати пріоритетні напрями для залучення інвестицій в аграрну сферу, а й визначати головні аспекти розвитку цієї галузі в окремих субрегіонах і громадах, включаючи потенціал створення переробних підприємств та транспортно-логістичних центрів. Подібна ситуація стосується прикордонних

субрегіонів, для яких регіональні органи влади мають розробити чітку модель популяризації можливостей для економічного розвитку з огляду на їх просторову локалізацію та наявний потенціал активізації виробничої та послугової діяльності.

5. Цифровізація та створення спільних цифрових регіональних інвестиційних порталів. На повоєнному етапі це дасть змогу потенційним інвесторам ознайомитися з можливостями для інвестування в кожній громаді регіону. Для цього регіональні органи влади мають координувати діяльність громад щодо напрацювання пакету інвестиційних пропозицій з подальшим оцифровуванням зібраної інформації та представленням її у вигляді інвестиційного порталу регіону (адміністрування цього порталу також доцільно здійснювати під їхнім керівництвом). Таким чином, конкуренція громад за інвестиції буде доповнена синергією їхнього потенційного партнерства у разі реалізації великих інвестиційних проєктів для кількох сусідніх громад. Крім того, регіональні органи влади зможуть гармонізувати інвестиційні потреби окремих громад між собою та з потребами збалансованого просторового розвитку економіки регіону на повоєнному етапі. У процесі формування таких регіональних інвестиційних порталів громади зможуть провести якісну інвентаризацію всіх наявних інвестиційних ресурсів, а також розробити актуальні та взаємоузгоджені інвестиційні пропозиції, представивши їх у вигляді єдиного систематизованого документа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

REFERENCES

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. SALAR International/
URL: <https://www.polaris.org.ua/novyny-ta-zakhody/novyny/novyny/analiz-vykonannia-mistsevykh-biudzhativ-za-2024-rik>
2. Буркинський Б. В., Сторонянська І. З., Горячук В. Ф., Осипов В. М., Мурзановський Г. М. Шляхи удосконалення системи бюджетного вирівнювання в Україні. *Регіональна економіка*. 2023. № 2 (108). С. 21–33.
3. Бутко М. П., Коваль К. П. Індикатори моніторингу модернізаційного стану регіональної системи надання соціальних послуг у децентралізаційних умовах. *Регіональна економіка*. 2021. № 2 (100). С. 100–109.
4. Бюджетна декларація на 2025-2027 роки. Схвалена Постановою КМУ від 28.06.2024 р. № 751. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_declaration_for_2025-2027-733
5. Готра В.В. Особливості стратегічного управління регіональною економікою в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Економіка». 2022. Вип. 2 (60). С.66–70.
6. Готра В.В. Формування стратегічних пріоритетів розвитку регіону як засобу реалізації їх потенціалу. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Економіка». 2019. Вип. 2 (54). С. 49–54
7. Гринчишин І.М., Біль М.М., Лещух І.В., Патицька Х.О., Попадинець Н.М. Зміцнення спроможності територіальних громад на основі ефективного використання ендогенного потенціалу / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 301 с.
8. Державна казначейська служба України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/en>.
9. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки : постановою Кабінету Міністрів України № 695 від 5 серпня 2020 року.

Кабінет Міністрів України: веб-сайт. URL:
[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020- %D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text)

10. Економічні основи життєдіяльності територіальних громад у регіональному розвитку: механізми формування та функціонування: монографія / Т. А. Сахно; Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси : видавець Пономаренко Р.В., 2023. 250 с.)
11. Казюк Я., Венцель В. Фінансова спроможність територіальних громад у 2024 році. Інформація по кожній області.
 URL: <https://decentralization.ua/news/19512%20Надіслано%20з%20пристрою%20Galaxy>
12. Квасниця О., Хрущ Я. Фінансова політика України в умовах воєнного стану. *Десяті ювілейні всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія*: збірник наукових праць (м. Тернопіль, 12 лист. 2024 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2024. С. 76-78.
13. Керецман Н.І. Концептуальні засади удосконалення механізму управління територіальними громадами на основі інтегрованого розвитку. *Регіональна економіка*. 2023. № 2 (108). С. 41–49.
14. Керецман Н.І. Організаційно-економічні засади розвитку територіальних громад регіону в умовах сучасних викликів воєнного стану: дис. доктора філософії.: 051 «Економіка» (05 – Соціальні та поведінкові науки). Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» МОН України, Ужгород, 2023. 250с.
15. Керецман Н.І. Шляхи підвищення конкурентоспроможності територіальних громад у процесі відновлення країни у післявоєнний період. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 3. С. 346–350.
16. Кириленко О. П. Фінансова політика України в умовах війни. *Восьмі Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія*: збірник наукових праць (м. Тернопіль, 15 листопада 2022 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2022. С. 82-86.

17. Кіро О.С. Еволюція теорій регіонального розвитку в економічній науці. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2010. № 38. С. 72–83.
18. Клецов Є.С. Управління проєктами регіонального розвитку у контексті потреб повоєнної відбудови. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 4. С. 187–192
19. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 96–102. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/49976>
20. Крисоватий А. І., Валігура В. А. Новації та напрями вдосконалення податкового законодавства України в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 6. С. 33-53. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.06.033>
21. Лелеченко А.П. Роль місцевих органів влади в забезпеченні управління сталим розвитком регіону. *Державне управління*. 2020. №2(70). С.111-117. DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2020.2.18>
22. Лободіна З. М., Дем'янишин В. Г., Чернишенко Ю. О., Вітреску І. П. Теоретичний базис видатків місцевих бюджетів як інструменту фіскальної політики та складової публічних фінансів. *Інноваційна економіка*. 2024. № 1. С. 93-102. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1194>.
23. Матвійчук Д.Ю. Роль додаткових джерел фінансування у забезпеченні стійкості місцевих бюджетів: виклики та перспективи в контексті післявоєнної реконструкції. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск №59. С.
24. Мельник М.І., Лещух І.В. Когерентний підхід до формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України. *Регіональна економіка*. 2023. № 1 (107). С. 23–33.
25. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / В.М.Булавинець, В.П. Горин, О.В. Квасниця [та ін.]; за ред. В.П. Горина. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2023. 170с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/49323>

26. Місцеві бюджети. Open Budget: веб-сайт URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=0753300000>
27. Міністерство фінансів України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/en/derzhavnij-borg-ta-garantovanijderzhavju-borg>.
28. Олексюк Г., Попадинець Н., Пітюлич М. Інноваційне підприємництво як елемент стратегічного управління розвитком регіону. Вісник Хмельницького національного університету. *Економічні науки*. 2023. № 1 (314). С. 15–22.
29. Олексюк Г.В., Хром'як Й.Я., Попадинець Н.М. Маркетингова стратегія як інструмент реалізації стратегічного плану розвитку територіальних громад. *Економіка України*. № 7 (728). 2022. С. 67–88.
30. Основні пріоритети розвитку територіальних громад в контексті перспектив повоєнної модернізації української економіки. Агенція місцевого економічного розвитку Яворівщини, 2024р. 24с. URL: https://amer.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/MAIN-PRIORITIES_ua.pdf
31. Пелехатий А.О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні домінанти та напрями модернізації : монографія. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. 385 с.
32. Пітюлич М.М., Готра В. В., Чубарь О. Г., Побережник Г. В., Фактори підвищення фінансової спроможності та розвитку територіальних громад в умовах сучасних викликів. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 2. С. 341–346
33. Пітюлич М.М., Крупка А.Я., Мінкович В.Т., Чакій О.І. Детермінанти розвитку та їх вплив на фінансову стійкість територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2023. № 1 (107). С. 34–44.
34. Пітюлич М.М., Кудак К.М., Вереш Є.С. Стратегічні пріоритети розвитку малих міст регіону в умовах децентралізації. *Регіональна економіка*. 2022. № 3 (105). С. 54–59.
35. Податкова реформа 2025-2026: підвищення податків, контроль за банківськими рахунками та інше. URL: <https://7eminar.ua/news/6742->

podatkova-reforma-2025-2026-pidvishhennya-podatkov-kontrol-za-bankivskimi-rahunkami

36. Попадинець Н.М. Процишин О.Р. Проблеми реалізації моніторингу регіональних і місцевих стратегій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 3 (131). С. 32–36
37. Пріхно І. М. Фінансове забезпечення сталого розвитку територіальних громад в Україні. Забезпечення сталого розвитку України в контексті глобального партнерства: монографія / за заг. ред. Л. О. Петкової, 207 О. Ю. Березіної, І. Г. Гончаренко. Черкаси: ЧДТУ, 2019. С. 194–206. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/1237>
38. Пріхно І. М., Частоколенко І. П., Марченко А. П. Наслідки реформування бюджетної системи України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2020. Вип. 37. С. 80–85. URL: <http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/635/625>
39. Про державно-приватне партнерство : Законом України № 2404-VI від 01.07.2010 р. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>
40. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України № 157-19 від 5.02.2015 р. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
41. Про засади державної регіональної політики : Закон України № 159- VIII від 5.02.2015. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
42. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України № 695 від 5 серп. 2020 р. Кабінет Міністрів України: веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
43. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова КМУ від 8 квіт. 2015 р. № 214.

44. Про затвердження Порядку формування Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади : Наказ Міністерства розвитку громад та територій України № 172 22 вересня 2022 р. Міністерство розвитку громад та територій України: веб-сайт. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/511081___706468
45. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-%D0%B2%D1%80>
46. Про співробітництво територіальних громад : Закон України № 1508-VII від 17.06.2014. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
47. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 р. Указ Президента України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
48. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження КМУ від 1 квіт. 2014 р. № 333. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%F0/>
49. Прокопюк А. Структурні трансформації економіки регіонів в умовах євроінтеграції: досвід Польщі та перспективи його використання в Україні. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». 2016. 375 с.
50. Пухир С.Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики: сучасний стан та пріоритети вдосконалення : монографія. Київ: Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи», 2017. 374 с.
51. Рогозян Ю.С., Гречана С.І. Удосконалення методичного контенту з питань стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2018. № 4 (90). С. 28–38.

- 52.Сизоненко О.В. Проблеми формування спроможних територіальних громад в умовах процесу децентралізації URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2114/1/05.08.2018_Tom_2-93-96.pdf
- 53.Сторонянська І.З. Виклики та пріоритети управління активами територіальних громад в умовах війни: науково-аналітична доповідь. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». 2022. 79 с.
- 54.Сторонянська І.З., Беновська Л.Я. Нова регіональна політика України: інструментарій та напрями реагування в умовах сучасних викликів. *Регіональна економіка*. 2023. № 1 (107). С. 5–13.
- 55.Сторонянська І.З., Патицька Х.О., Прокопюк А. Бюджетна спроможність регіонів України: порівняльний аналіз і напрями нарощення. *Вісник Університету банківської справи*. 2016. № 1-2. С. 10–17.
- 56.Територіальні громади. Децентралізація: веб-сайт URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada>
- 57.Ткачик Ф., Валігура В., Дмитрів В. Фіскально-регулюючий потенціал податку на доходи фізичних осіб. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-58>
- 58.Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>
- 59.Фінанси: підручник. 2-ге вид., доп. та перероб. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2012.
- 60.Чиж В. І., Сахно Т. А. Взаємозв'язок розвитку об'єднаних територіальних громад з розвитком регіону. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2019. Вип. 52. С. 47–55
- 61.Швець Т., Плотнікова М., Присяжнюк О., Костюк Л. Адміністративно-інноваційні підходи формування соціального та підприємницького

- капіталу в умовах децентралізації. *Agricultural and Resource Economics*. 2021. Vol. 7. №. 1. С. 232-259.
62. Шибасєва Н.В., Бабан Т.О. Розвиток регіонів України в умовах викликів сьогодення. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 2. С. 154–159
63. Шульц С.Л. Регіональна політика в Україні: еволюційні засади та стратегічні перспективи. *Регіональна економіка*. 2014. № 3. С. 26–36.
64. Шульц С.Л., Луцків О.М. Структурно-технологічні зрушення в економіці регіонів у контексті перспектив розвитку смарт-спеціалізації. *Регіональна економіка*. 2021. № 2 (100). С. 15–26
65. Siryk Z., Popadynets N, Pityulich M., Chakii O., Irtysheva I., Panukhnyk O., Nyk V., Fedotova Y., Rohozian Y., Lysyak N. Decentralization of local self government under the conditions of administrative-territorial reform in Ukraine. *Accounting*, 2021. № 7(4). P. 781–790.
66. Popadynets N. Decentralization of local self-government under the conditions of administrative-territorial reform in Ukraine. *Accounting*. 2021. Vol. 7 (4). P. 781–790. DOI: 10.5267/j.ac.2021.2.006.
67. Popadynets N. Forming the territorial communities' local budgets in Ukraine under decentralization: Current condition and management tasks. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. Vol. 14 (Special Issue - Serial № 29). P. 201–208. DOI: 10.22094/joie.2020.677868.